

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Examensarbete

Medgivandeutredningar

En kvalitativ studie om handläggares riktlinjer vid bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption.

Författare: Stefan Adolfsson & Malin Nyberg

Handledare: Kerstin Arnesson

Examinator: Anders Lundberg

Extern examinator: Erica Righard

Termin: HT 2014

Kurskod: 2SA47E

Abstract

The aim of the study was to gain a deeper understanding of the administrative officials work with assessments in home studies of adoption. To answer the purpose, we chose to focus on the guidelines for administrative official's assessments in home studies of adoption and what assessment areas that is fundamental to the administrative official's assessments. The study is structured on the basis of a qualitative approach where we have used semi-structured interviews. We interviewed seven administrative officials in the social services which conducted home studies of adoption. The interviews were conducted in different municipalities in order to demonstrate that the result does not depend on local circumstances. We can however say that administrative officials in the various municipalities had close cooperation among themselves, which resulted in that the local factor could have some impact on the result.

We have analysed the results based on theories of discretion and the street-level bureaucracy. We have in this study concluded that all administrative officials used the same guidelines and almost all of the administrative officials used the same investigation method. Even though all the administrative officials emanated from the same guidelines and though almost all of the seven administrative officials also used the same investigating method, we discovered in the results and analysis section that the implementation in home studies of adoption may differ between administrative officials in the various municipalities. We have interpreted this result as a consequence based on how each administrative official uses their discretion. Furthermore we found that the administrative officials did not think that there was one assessment area that was more important. There are a number of areas that are important to consider which depends on the applicant's background.

Keywords: Home study, guidelines, discretion, assessment areas.

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Förord

Vi vill tillägna ett stort tack till vår handledare Kerstin Arnesson som hjälp och stöttat oss under examensarbetet gång. Den konstruktiva kritik du gett oss och din positiva anda har motiverat oss i tuffa stunder. Vi vill även tacka de handledare som tog sig tid att träffa oss och därmed bidrog till att vår studie blev möjlig. Tack!

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1 Problemområden	1
1.2 Medgivandeutredning vid adoption.....	2
1.3 Syfte och frågeställningar.....	3
1.4 Disposition av studien	3
2. Bakgrund	3
2.1 Internationella adoptioner till Sverige	4
2.2 Principen ”barnets bästa” i medgivandeutredningar	4
2.3 Föräldrabalkens fjärde kapitel	5
2.4 Haagkonventionen.....	5
2.5 Handböcker för adoptionsfrågor.....	6
2.6 Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA)	7
2.7 Samhällets ansvar vid ett medgivande	8
3. Tidigare forskning	8
3.1 Matchning vid adoptionsutredningar.....	9
3.2 En förändrad syn på adoptivbarnet.....	10
3.3 Metod som stöd och vägledning vid bedömningar i adoptionsutredningar.....	10
3.4 Ansvar och skillnad i tolkningen av sociala insatser.....	12
4. Teori	12
4.1 Handlingsutrymme	13
4.2 Gräsrotsbyråkrati	14
5. Metod	15
5.1 Vetenskapsteoretisk filosofi	15
5.2 Kvalitativ metod.....	17
5.3 Kvalitativa intervjuer.....	17
5.4 Forskningsetiska överväganden.....	21
5.5 Urval.....	22
5.6 Genomförande	23
5.7 Analys av data	24
5.8 Validitet.....	25
6. Resultat och analys av intervjuerna.....	26
6.1 Presentation av informanterna.....	26
6.2 Riktlinjer.....	26

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

6.3 Utredningsmetoder	28
6.4 Handläggarnas bedömningar vid medgivandeutredningar	33
7. Avslutande diskussion	41
7.1 Metoddiskussion.....	41
7.2 Resultatdiskussion	42
7.3 Vidare forskning.....	45
8. Referenslista	46
Bilagor.....	49

1. Inledning

I följande inledande avsnitt beskriver vi de problemområden som förknippas med adoption och medgivandeutredningar. Vi kommer även förklara mer ingående vad en medgivandeutredning vid adoption är och presentera vårt syfte samt frågeställningar och avslutar detta avsnitt med en beskrivning av studiens disposition.

1.1 Problemområden

En del människor väljer att inte skaffa barn och andra vill inget hellre än att bli föräldrar. Men långt ifrån alla som vill bilda familj kan det på biologiskt sätt och då är adoption ett alternativ. Adoptionsprocessen är lång och medgivandeutredningen som handläggare vid socialtjänsten gör är en av flera delar innan blivande adoptivföräldrar kan bilda familj.

För att få möjligheten att bli adoptivföräldrar måste de som ansöker bli grundligt granskade och utredda av handläggare vid socialtjänsten. Denna utredning benämns medgivandeutredning. Adoptivföräldrar behöver socialnämndens medgivande för att ta emot ett adoptivbarn (Sverne-Avrill & Svensson, 2008) och handläggarnas medgivandeutredning är ett underlag till det beslut om medgivande eller avslag till medgivande som socialnämnden i den berörda kommunen tar (Lindgren, 2011).

De svenska medgivandeutredningarna ska följa internationella normer och bestämmelser från Haagkonventionen. Eftersom det saknas gemensamma riktlinjer för hur en utredning ska genomföras ser medgivandeutredningar i Sverige olika ut (Sverne- Arvill och Svensson, 2008).

Det finns ingen uttalad struktur eller utredningsmetod som är vetenskapligt grundad och nationellt tillämpad när det gäller arbetet med medgivandeutredningar. Sveriges kommuner har utvecklat sina egna sätt att göra medgivandeutredningar, ofta med hjälp av material och metoder som tagits fram för andra ändamål (Socialstyrelsen, 2014).

Utifrån de speciella krav som ställs på adoptivföräldrar finns det ett stort behov av särskilda utrednings- och bedömningsinstrument som handläggare kan använda vid medgivandeutredningar. Men så länge det inte finns några ställs det höga krav på handläggarna vid socialtjänsten som får kombinera sin erfarenhet med de bästa tillgängliga

vetenskapliga kunskaperna i arbetet med medgivandeutredningar (Socialstyrelsen, 2014).

Utredning och handläggning är en central del i en socialarbetares yrke och eftersom det inte finns några nationella riktlinjer för hur medgivandeutredningar ska genomföras anser vi det relevant och viktigt att studera och få en fördjupad förståelse för handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption.

1.2 Medgivandeutredning vid adoption

Medgivandeutredning inleds när en eller två personer ansöker om adoption. Genom medgivandeutredningen utreder handläggare vid socialtjänsten om de som ansöker om adoption är lämpliga för att ta emot ett adoptivbarn. Medgivandeutredningen är ett underlag till det beslut om medgivande eller avslag till medgivande som socialnämnden i den berörda kommunen fattar (Lindgren, 2011). Hur medgivandeutredningarna genomförs kan variera från kommun till kommun, men utredningarna ska innehålla minst ett hembesök hos de som ansöker om adoption, insamlat material och referenser från möten samt samtal mellan de sökande och handläggaren. Medgivandeutredningarna i Sverige görs enligt internationella normer och de områden som måste finnas med i en utredning redogörs i Haagkonventionen (Sverne-Arvill & Svensson, 2008). Haagkonventionen gäller som svensk lag och enligt artikel 15 i Haagkonventionen ska medgivandeutredningen innefatta områdena: de sökandes identitet, behörighet och lämplighet att adoptera, bakgrund, familjeförhållande, sjukdomshistoria, sociala miljö, motiv till adoption samt de sökandes förmåga att ta på sig en internationell adoption. Detta för att kunna säkerställa att de sökande är lämpliga adoptivföräldrar (Socialstyrelsen, 2014).

Medgivandeutredningar genomförs även i andra länder och benämns då ”home study”. I Sverige finns idag ingen gemensam metod som följs utan som nämnts ovan är det upp till varje kommun hur medgivandeutredningarna genomförs. Likväl som medgivandeutredningar kan skilja sig åt i de svenska kommunerna ser även medgivandeutredningarna olika ut i andra länder. De utgår från liknade frågeområden men utredningarna genomförs på olika sätt, har olika omfattning och fördjupning (Socialstyrelsen, 2014).

1.3 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att få en fördjupad förståelse för handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption. Studien är planerad utifrån följande frågor:

- Vilka riktlinjer använder handläggarna i bedömningar gällande medgivandeutredningar vid adoption?
- Vilka bedömningsområden är grundläggande för handläggares bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption?

1.4 Disposition av studien

Efter inledande kapitel presenteras en bakgrund till ämnesområdet i kapitel 2 där vi bland annat beskriver begreppet ”barnets bästa” och berör lagrum, konventioner samt samhällets ansvar. Kapitel 3 behandlar tidigare forskning och kapitel 4 studiens teoretiska utgångspunkter som är handlingsutrymme och gräsrotsbyråkrati. Studiens metodologiska grund beskrivs i kapitel 5 där vi redogör för insamlingen av vårt empiriska material som gjordes genom kvalitativa intervjuer. Vidare presenteras i kapitel 6 studiens resultat och analys utifrån den teori vi valt att utgå från. I kapitel 7 avslutar vi med en diskussion kring vår metod och vårt resultat samt förslag till vidare forskning.

2. Bakgrund

I följande kapitel framställs litteratur och fakta som kan vara nödvändiga för förståelsen av vår studie. Kapitlet behandlar bland annat lagstiftningen, Haagkonventionen och *Adoption, socialstyrelsens handbok för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner* (Socialstyrelsen, 2014) som är en viktig handbok för handläggare i arbetet med medgivandeutredningar vid adoption. Kapitlet inleds med en redogörelse av adoptionsutvecklingen i Sverige. Därefter följer en beskrivning av vad ”barnets bästa” betyder, en princip som är viktig för handläggare i medgivandeutredningar vid adoption och återkommande i skrifterna ovan. Slutligen behandlar kapitlet centralmyndigheten för den svenska adoptionsverksamheten MIA och samhällets ansvar i adoptionsärenden.

2.1 Internationella adoptioner till Sverige

Myndigheten för internationella adoptionsfrågor redovisar att från 1969 fram till idag har cirka 50 000 internationella adoptioner genomförts från utlandet till Sverige. Mellan 1970 - 1980 adopterades det som mest 1800 barn på ett år. Detta är mycket i jämförelse med idag, exempelvis adopterades 341 barn till Sverige under 2013. Under perioden 2004-2008 genomfördes i snitt 798 internationella adoptioner per år. Denna statistik utgår enbart ifrån internationella adoptioner genom så kallade auktoriserade adoptionsorganisationer (MIA, 2013).

Utifrån ett globalt perspektiv genomförs många internationella adoptioner till Sverige. Enligt Cantwell (2011) var Sverige det land som genomförde flest internationella adoptioner år 2008, detta utifrån antalet adoptioner genomförda per 100 000 invånare. Under 2013 placerades Sverige på femte plats vad gäller antalet adoptioner per 100 000 invånare (Australian Intercountry Adoption Network, 2014). Utifrån denna statistik är Sverige ett land som idag och även traditionellt sätt har gjort många internationella adoptioner, även om antalet har minskat.

2.2 Principen ”barnets bästa” i medgivandeutredningar

En grundförutsättning som aldrig får frångås för att en adoption ska få äga rum är att den måste vara till fördel för barnet (Sverne-Avrill & Svensson, 2008).

Det är återkommande i handböcker som utgetts från 1955-2014 att det är ”barnets bästa” som ska sättas i fokus (Lindgren, 2011) och svensk lagstiftning lyfter också fram ”barnets bästa” som ett centralt begrepp. I adoptionsärenden är det principen om ”barnets bästa” som är nyckeln till ett medgivande. Ett medgivande till adoption ska enligt lag säkerställa att den sker för ”barnets bästa” vilket gör att bedömningen om vad som är ”barnets bästa” grundar sig i handläggarnas medgivandeutredningar av de som ansöker om adoption (Lindgren, 2006).

Handläggaren som utför medgivandeutredningen träffar och pratar med de som ansöker om adoption ett antal gånger under medgivandeutredningen. Men det är barnet som ska adopteras som handläggaren företräder vilket oftast är ett okänt barn för handläggaren. Detta behöver handläggaren ständigt påminna sig om och samtidigt tänka på principen ”barnets bästa”. Det

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

kan många gånger vara lättare för handläggaren att känna igen sig i de sökandes berättelser och längtan efter barn då samtalen i medgivandeutredningen handlar mycket om de sökandes känslor och önskningsar (Socialstyrelsen, 2014).

I medgivandeutredningen ska FN:s barnkonvention följas och ”barnets bästa” ska ha största prioritet, inga andra intressen får sättas framför denna princip. Principen ”barnets bästa” är så stark att det kan bidra till att vuxnas längtan efter barn och familj kan få stå tillbaka om det anses att de som ansöker om adoption inte kan tillgodose ett adoptivbarns särskilda behov (Socialstyrelsen, 2014).

2.3 Föräldrabalkens fjärde kapitel

Förutom särskilda kriterier som finns för att bli adoptivförälder ska adoptionen äga rum för ”barnets bästa” och denna princip gör att varje enskilt adoptionsärende måste utredas och bedömas. Handläggarna vid socialtjänsten har lagstiftningen som grund i medgivandeutredningen, lagstiftningen tolkas och ”barnets bästa” måste ges ett innehåll (Lindgren, 2011).

I Föräldrabalkens fjärde kapitel finns de grundläggande bestämmelserna som måste tas i betänkande vid ett adoptionsärende och enligt Föräldrabalken 4 kap. 6 § framkommer det tydligt att adoptionen ska ske för barnets fördel (SFS 1949:381).

Internationella adoptioner styrs även av internationella konventioner som Sverige har anslutit sig till. Den mest centrala är 1993 års Haagkonvention, som även gäller som svensk lag, men FN:s barnkonvention bör också beaktas. Föräldrabalken, Socialtjänstlagen och Haagkonventionen reglerar tillsammans tillvägagångssättet under en medgivandeutredning (Sverne-Avrill & Svensson, 2008).

2.4 Haagkonventionen

Sverige är en av 93 stater som är anslutna till 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (SFS 1997:191). De sex paragrafer lagen bygger på är framförallt bestämmelser om vilka aktörer i Sverige som ansvarar för att de olika delarna i adoptionsprocessen utförs på ett regelrätt sätt. Aktörerna som är aktuella i Sverige är

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA), socialnämnderna och auktoriserade adoptionsorganisationer (Sverne-Avrill & Svensson, 2008).

Konventionen är utarbetad för att säkerställa att internationella adoptioner görs för barnets bästa. Ett annat syfte är att ha ett fungerande samarbete mellan de stater som är anslutna till konventionen för att förhindra bortförandet, försäljning och handel av barn. Konventionen ska bidra till att de länder som är anslutna alltid beaktar barnets bästa och att adoptionen går rättssäkert till. Med konventionen till grund delas ansvaret mellan de länder som är involverade i adoptionen. Barnets ursprungsland ska kunna försäkra sig om att alla förutsättningar för en rättssäker adoption är uppfyllda och mottagarlandet ansvarar för att de uppfylls. En del är att utreda om adoptivföräldrarna är lämpliga föräldrar till ett adoptivbarn, detta benämns som medgivandeutredning i Sverige (MIA, 2014).

2.5 Handböcker för adoptionsfrågor

Det har sedan 1955 givits ut ett antal handböcker av samhällseliga organ som under olika perioder ansvarat för adoptionsfrågor i Sverige. Syftet med handböckerna har varit att upprätta gemensamma riktlinjer för de sociala myndigheter som arbetar med utredningar och bedömningar av de som ansöker om adoption (Lindgren, 2011).

Den första handboken som gavs ut gällde framför allt nationell adoption. Men handböckerna har i relation till samhällsförändringar och nya lagstiftningar förändrats över tid vilket har bidragit till skiftande innehåll. Under 60-talet minskade den nationella adoptionen och i dåvarande gällande handbok berördes mer internationella adoptionsfrågor. I de senaste handböckerna har det givits mer tydliga förutsättningar och riktlinjer för sociala myndigheter och enskilda handläggare i arbetet med medgivandeutredningar och bedömningar av internationella adoptionsärenden. Detta gör att handböckerna allt mer används som verksamheternas styrdokument för att kunna motivera och legitimera den bedömning som görs (Lindgren, 2011).

Den senaste handboken *Adoption. Handbok för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner* (Socialstyrelsen, 2014) gavs ut 2014 av Socialstyrelsen. I gällande handbok beskrivs syftet så här:

Handboken riktar sig framför allt till de familjerättssekreterare

inom socialtjänsten som arbetar med adoptioner. Syftet är att underlätta tillämpningen av det regelverk som gäller för adoptionsområdet. Den är ett komplement till Socialstyrelsens allmänna råd (2008:8) om socialnämndens handläggning av ärenden om adoption. (Socialstyrelsen, 2014, s 3)

Syftet är alltså att handboken som Socialstyrelsen gav ut 2014 delvis ska vara ett komplement till de lagstiftningar som handläggare vid socialtjänsten måste förhålla sig till under medgivandeutredningen. Genom att ta hjälp av Socialstyrelsens handbok kan det även underlätta arbetet under utredningen och göra medgivandeutredningen rättsäker eftersom internationella och nationella lagstiftningar, ansvarsområden, krav, ärendegång och blanketter är samlat i denna skrift.

Det är den enskilde handläggaren vid socialtjänsten som på uppdrag från de sociala myndigheterna genomför medgivandeutredningen när det inkommer en ansökan om adoption. Handläggarna har alltså en betydande roll när det gäller vilka som får ett medgivande till adoption. Socialstyrelsens handbok och svensk lagstiftning är vad handläggarna har att motivera sina bedömningar och sitt tolkningsföreträde på (Lindgren, 2011).

2.6 Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA)

MIA är den svenska centralmyndigheten i Haagkonventionens mening. Det är MIA som har det övergripande ansvaret för internationella adoptioner i Sverige och är den myndighet som beslutar om ideella adoptionsorganisationer ska auktoriseras. De utövar dessutom tillsyn över de auktoriserade adoptionsorganisationerna vilket betyder att de också kan dra tillbaka auktorisationen eller begränsa den (Sverne-Avrill & Svensson, 2008). MIA har också i uppgift att sprida information om adoption till andra myndigheter, yrkesverksamma och allmänheten (MIA, 2014).

Uppdraget som MIA arbetar efter är att uppnå en hög kvalitet när det gäller internationella adoptioner och detta sker genom att arbeta med att internationella adoptioner sker enligt gällande lag och alltid för ”barnet bästa” (MIA, 2014), i detta fall enligt FN:s barnkonvention och Haagkonventionen. Som tillsynsmyndighet är övervakandet av att

adoptionsorganisationerna följer lagstiftningen viktig, men även att organisationernas övergripande arbete är etiskt giltigt (Socialstyrelsen, 2014).

2.7 Samhällets ansvar vid ett medgivande

Den svenska staten har ansvaret över att internationella adoptioner sker på ett rättsäkert och etiskt riktigt sätt och att det är ”barnets bästa” som sätts i fokus. Med ”barnets bästa” som prioritet kan det innebära att om det finns några tvivel på om de sökande adoptivföräldrarna inte kan tillgodose barnets behov, kan längtan efter barn och att få bilda familj stå tillbaka (Socialstyrelsen, 2014).

För att få möjlighet att ta emot ett barn för adoption är ett medgivande från socialnämnden i kommunen där ansökan sker en förutsättning. Medgivandet grundar sig i medgivandeutredningen och det förslag till beslut som handläggare vid socialtjänsten ger. Socialnämnden beslutar sedan om ett medgivande eller avslag till medgivande och principen ”barnets bästa” väger tungt i beslutet. Det betyder att vid ett medgivande är det samhällets ansvar att barnet får det så bra som möjligt efter socialnämndens beslut om ett medgivande. Genom de lagstiftningar som finns har samhället tagit på sig ansvaret att varje adoption ska göras för det enskilda barnets bästa och att ”ingen har rätt att adoptera”. Det är barnet som har rätt att få föräldrar och då blir också myndigheterna direkt medansvariga till de uppväxtförhållanden adoptivbarnet får (Lindgren, 2011).

3. Tidigare forskning

I detta kapitel kommer forskning vi anser vara relevant för vår studie att behandlas. Det generella ämnesområdet adoption är ett väl utforskat forskningsområde både nationellt och internationellt. I Sverige domineras forskningen av adoptivbarnets psykiska hälsa samt barnets anpassning och utveckling i det nya landet. Den internationella forskningen är likartad men har även ytterligare aspekter, exempelvis har USA och England en omfattande forskning som är riktad mot adoptionsförmedlingar (Lindgren, 2006).

Det finns dock begränsad forskning gällande medgivandeutredningar vid adoption och handläggares bedömningar vid utredningarna. Denna begränsade forskning gäller både nationellt och internationellt. Enligt Crea, Barth, Chintapalli & Buchanan (2009) har det i USA utförts medgivandeutredningar i ungefär nittio år och trots att det från politisk nationell nivå krävs att medgivandeutredningar utförs finns det lite forskning som har studerat medgivandeutredningar på ett systematiskt sätt. Nedan presenterar vi såväl internationell som svensk forskning indelat i fyra avsnitt: matchning vid adoptionsutredningar, en förändrad syn på adoptivbarnet, metod som stöd och vägledning vid bedömningar i adoptionsärenden och ansvar och skillnad i tolkning av sociala insatser.

3.1 Matchning vid adoptionsutredningar

År 2012 höll Storbritanniens drottning Elizabeth II ett tal till parlamentet som ledde till att regeringen införde nya riktlinjer gällande adoptioner. Det hade tidigare uppmärksammats att lokala myndigheter drog ut på adoptionsprocessen då de försökte finna liknande etniska och kulturella adoptionsfamiljer till adoptionsbarnen. I Storbritannien mellan åren 2008-2009 blev 2700 vita barn adopterade till skillnad från 410 barn med blandat etniskt ursprung samt 90 färgade barn. Icke vita barn fick i regel vänta tre år längre på att adoptionen skulle aktualiseras (McRoy & Griffin, 2012). Denna skeva fördelning tros bero bland annat på socialarbetarens krav att följa lagstiftningen, där de måste beakta barnets etniska, kulturella och religiösa trosuppfattning vid adoptionsprocessen. Det framkommer även att icke vita par som ville bli adoptionsföräldrar kände sig utsatta för diskriminering av myndigheter och adoptionsbyråer när deras lämplighet utreddes (ibid.).

Sammantaget skapar detta problem då socialarbetare å ena sidan grundar sina beslut på etniska och kulturella aspekter å andra sidan finns det inte tillräckligt icke vita par som ansöker om att adoptera. Det resulterar i att vita barn adopteras fortare än icke vita barn och vita par ges möjlighet att adoptera oftare än icke vita par (ibid.).

Jonsson -Malm (2011) har studerat samhällets syn på begreppen släkt och familj samt hur normerna kring dessa begrepp utgör en grundsyn till vilka par/familjer som ges rätt till adoption eller insemination. Ur ett diakront perspektiv har beslut kring adoption och lämpligheten hos ansökande par sett olika ut, exempelvis använde sig socialarbetaren tidigare utav matchning vid adoptioner. Detta betyder helt enkelt att socialarbetaren försökte hitta ett

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

par som hade egenskaper som överrensstämde med barnets. Socialarbetaren tittade på egenskaper som utseende, intellektuell förmåga, temperament samt religiös etnisk och rasmässig tillhörighet. Detta tillämpades främst under 1950-talet. Denna matchning kan förstås utifrån den samhälleliga kontexten som fanns då, dvs. att Sverige var ett homogent land och bilden på kärnfamiljen var en annan än den idag.

3.2 En förändrad syn på adoptivbarnet

Jonson- Malm (2011) har även studerat den förändrade synen på adoptivbarnet. Det har inte bara blivit en förändrad syn på den ideala kärnfamiljen, utan även på adoption som fenomen. Tidigare såg västvärlden det som moraliskt rätt att istället för att låta ett barn växa upp i ett fattigt land var det bättre för barnet att växa upp i ett i-land. Med tiden blev det märkbart att många adoptivbarn drabbades av identitetskris och andra psykiska besvär vilket ledde till en förändrad syn på adoptioner. Idag ska det i första hand utredas ifall barnet kan växa upp med släktingar till familjen. Om inte det går ska det istället utredas om barnet kan adopteras inom hemlandet eller kan familjehem placeras nationellt innan internationell adoption kommer på tal (Jonsson- Malm, 2011).

En annan förändring är synen på adoptivbarnet. Tidigare strävades det efter assimilation, att adoptivbarnet skulle införliva svenska normer och värderingar. Idag är det nästan tvärtom, man vill att barnet ska bejaka sitt säregna ursprung (ibid.).

3.3 Metod som stöd och vägledning vid bedömningar i adoptionsutredningar

Crea, Barth, Chintapalli & Buchanan (2009) har i en studie undersökt socialarbetares upplevelser av att använda metoder vid adoptionsutredningar i USA. Vissa stater i USA använder sig av en specifik metod för att utreda lämpligheten av adoptionsfamiljer, metoden kallas SAFE (Structured Analysis Family Evaluation). Tillämpningen av SAFE har ökat för att socialarbetarna genom metoden lättare och på ett mer strukturerat sätt ska kunna förutsäga om barn kommer bli utsatta för omsorgssvikt av de blivande adoptivföräldrarna. SAFE användes i fyra delstater av socialarbetare (cirka 800st) för att undersöka vad som uppfattades bra respektive mindre bra med att använda sig utav en strukturerad utredningsmetod vid

medgivandeutredningar. I studien kom det fram att generellt sätt var de mindre erfarna socialarbetarna mer positiva till SAFE-metoden än de mer erfarna socialarbetarna.

Det framhölls flera positiva aspekter med att använda SAFE-metoden, exempelvis:

- Stöd för att diskutera känsliga frågor vid intervjuerna.
- Utredningarna fick en större enhetlighet i utförandet.
- SAFE kräver mer specifika och precisa svar än de konventionella utredningsmetoderna.
- Mindre subjektiv, mindre dömande och mer omfattande än konventionella metoder.

Den kritik som framkom mot SAFE-metoden är att familjerna kan känna sig bedömda endast utifrån ett frågeformulär med begränsade svarsalternativ samtidigt som socialarbetaren kan uppleva att de endast administrerar ett test. Fördelarna med en strukturerad metod som SAFE är att den lätt kan förstås mellan kommuner, län och stat. Trots detta upptäcktes att inom samma län kunde användningen och tolkningen av SAFE variera (Crea, Barth, Chintapalli & Buchanan. 2009).

Många experter hävdar att ett ökande problem i adoptions- och fosterhemsplaceringar är de olikartade metoderna som används vid bedömningar av de potentiella adoptivföräldrarna. Exempelvis ska de sökandes motivation till adoption undersökas. Hur motiveringen till adoptionen ska undersökas är enligt experterna ett bristfälligt område. Vad som är en felaktig motivering och hur de upptäcks är otydligt. De olika staterna i USA har skilda strategier i hur utredningen ska göras. Vissa stater utför generella utredningar som kan tillämpas både vid adoptions- samt fosterhemsplaceringar. Motivet till detta tankesätt är att alla föräldrar som vill ta hand om barn med speciella behov skall möta samma krav oavsett om avsikten är att ta hand om ett adoptionsbarn eller ett fosterhemsbarn. Andra stater utreder möjligheterna att utföra adoptions- och fosterhemsplaceringar separat. En strategi är att alla föräldrar som blir godkända för fosterhemsplacering också kan komma ifråga för adoption, detta genom att utföra en tilläggsutredning. I artikeln framgår att experter på området anser att det finns behov av att framställa en enhetlig utredningsmetod. Detta för att underlätta samverkan inom och mellan stater i adoptionsprocessen. Författarna till artikeln skriver att SAFE-metoden (enligt ovan) är en möjlig kandidat för att lösa ovan nämnda problematik (Crea, Barth & Chintapalli, 2007).

Enligt statens offentliga utredning (SOU 2009:61) framgår att handläggare som genomför adoptionsutredningar behöver stöd och vägledning. Det behövs vägledning i frågor som rör hur utredningen ska bedrivas, exempelvis hur och när konversationen med barnet och barnets föräldrar ska ske. Detta för att utredaren lättare ska kunna bedöma vad som är barnets bästa.

3.4 Ansvar och skillnad i tolkningen av sociala insatser

Siu-Ming Kwok & Dora M. Y. Tam (2010) har granskat Kanadas strukturering, finansiering och implementering av sociala ekonomiska insatser ur ett historiskt perspektiv. Det framgår att det finns tre olika huvudmän som ansvarar för finansieringen, struktureringen och implementeringen av insatserna. Staten, länen eller kommunerna är dessa huvudmän.

Tidigare hade kommunerna inte bara ett implementerings- och administrativt ansvar utan även en ekonomisk skyldighet att se till att finansiera ekonomiska sociala insatser. Med tiden har det förändrats. I likhet med svenska förhållanden har de Kanadensiska kommunerna ett administrativt- och implementeringsansvar, men den enskilda kommunen tolkar självständigt dessa ramverk som sätts på nationell nivå. Detta har lett till att kommunerna utformat egna protokoll vilket i sin tur gjort att det kan finnas avsevärda skillnader mellan hur kommunerna utformar, tolkar och implementerar sociala ekonomiska insatser (ibid.).

4. Teori

Vi har valt att använda oss av begreppet handlingsutrymme och gräsrotsbyråkrati i analysen av vår empiri. Genom boken *Handlingsutrymme – Utmaningar i socialt arbete* av Svensson, Johansson och Laanemets (2008) har vi fördjupat oss i begreppet. Relevant är att de behandlar gräsrotsbyråkrati och även begreppet kopplat till utredningar i socialt arbete. Vi har för att få en djupare förståelse för handlingsutrymme och gräsrotsbyråkrati även använt oss av Evans (2010) och Evans & Harris (2004) artiklar där de undersökt gräsrotsbyråkraters handlingsutrymme.

4.1 Handlingsutrymme

Socialtjänsten är en människobehandlande organisation vars syfte är att värna om klienterna och göra de bästa möjliga för dem, samtidigt som staten och samhällets intressen ska tillgodoses (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008).

Socialarbetare är styrda av lagar och regler samtidigt som de har en stor frihet i sitt arbete. Organisationen som socialarbetaren arbetar i har alltid vissa ramar för det givna uppdraget och tillsammans med socialarbetarens professionella kunskap skapas handlingsutrymmet. Det är organisationens uppdrag som formar vilket och hur stort handlingsutrymme socialarbetaren har. Men handlingsutrymmet påverkas även av den enskilde socialarbetarens individuella faktorer som kunskap, erfarenhet, rutiner och den professionella tolkningen. Även om socialarbetaren ibland kan känna sig låst av lagar och regler lämnas det alltid ett utrymme för tolkning och tillämpning för den professionella och det är handlingsutrymmet som skapar denna valmöjlighet (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008).

Evans (2010) menar att handlingsutrymmet som den enskilde socialarbetaren har regleras bland annat av chefen, riktlinjer, lagstiftningen och andra styrdokument. Omfattningen av riktlinjer, lagstiftning eller styrdokument innebär inte i sig att handlingsutrymmet är stort eller litet. Det är hur dessa används som avgör vilket handlingsutrymme socialarbetaren har.

Handlingsutrymmet medför möjlighet att välja vilka beslut som ska tillämpas utifrån hänsyn till organisationens bestämda uppdrag, då krävs professionell kunskap och kompetens för att kunna bedöma vilka val som är rimliga och meningsfulla (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008). Evans (2010) studie visade att inom vissa organisationer finns riktlinjer och rutiner som är svagt eller generellt beskrivna vilket leder till att socialarbetaren automatiskt får ett stort handlingsutrymme då han/hon måste bestämma sig för vilka moment som ska vara med eller ej.

Svensson, Johansson & Laanemets (2008) menar att handlingsutrymmet är en nödvändig aspekt i socialt arbete eftersom socialarbetaren aldrig kan förutse vilka händelser eller vilka behov som behövs tillgodoses. Det är alltså inte regler och lagar eller avsaknaden av dessa som är handlingsutrymmet utan det är möjligheten socialarbetaren har att agera mellan de regler och lagar som organisationens uppdrag är byggt på. I Evans (2010) studie uppmärksammades att det inte är önskvärt med allt för detaljerade riktlinjer då det blir svårt att komma ihåg allting och att socialarbetarens professionalism är betydelsefull vilket hämmas av

allt för strikta rutiner. Evans & Harris (2004) tar också upp aspekten av att fler regler eller riktlinjer inte automatiskt betyder att handlingsutrymmet är litet då paradoxalt nog mer regler kan skapa mer handlingsutrymme. Handlingsutrymme är något gräsrotsbyråkrater måste ha för att kunna möta olika och oförutsägbara behov. De argumenterar för att implementeringen av riktlinjer alltid medför ett visst mått av handlingsutrymme. Antingen väljer socialarbetaren att kringgå rutinerna och går efter sitt professionella omdöme eller väljer att följa rutinerna vilket också är ett ställningstagande och båda valen innebär handlingsutrymme (Evan och Harris, 2004).

4.2 Gräsrotsbyråkrati

Svensson, Johansson & Laanemets (2008) betraktar utredning som en central del i socialt arbete där socialarbetaren ges tolkningsföreträde att beskriva klientens livssituation utifrån den hjälp de söker i en organisation. Att utredningar är centralt i socialt arbete kan förklaras genom att se utredningen som ett sätt för organisationen att legitimera sina beslut. Samtidigt finns ett behov att ha kontroll på situationen och att socialarbetaren måste inhämta viss information för att kunna göra rätt bedömning.

Gräsrotsbyråkraterna befinner sig mellan organisationen och klienternas krav och förväntningar. Detta blir synligt när utredningar dokumenteras och socialarbetaren med sitt handlingsutrymme tar ställning och väljer vilket perspektiv som inverkar på och hur det uttrycks i text i utredningen (ibid.).

Socialarbetaren är representant för organisationen i det direkta mötet med klienten som söker hjälp. Svensson, Johansson & Laanemets (2008) benämner positionen som socialarbetaren då besitter för ”gräsrotsbyråkrat”, begreppet är en översättning av Michal Lipskeys benämning ”street level bureaucrats”. Denna roll får socialarbetaren utifrån organisationens uppdrag och uppgiften blir att tillgodose klientens behov och samtidigt följa organisationens uppdrag (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008).

Byråkratiidealet strävar efter så liten variation som möjligt och vill garantera rättvisa och att de klienter som behöver hjälp får det. Svensson, Johansson & Laanemets (2008) menar att ingen ska bli utlämnad till godtycke, alla ska veta vad de har rätt till och vilken hjälp de kan få. Lagarna det sociala arbetet är uppbyggt på lämnar många gånger utrymme för tolkning för

socialarbetaren och denna flexibilitet ska enligt idealet möjliggöra en följsamhet inför klientens behov. I praktiken kan även flexibiliteten betyda variation mellan socialarbetarnas bedömningar.

Gräsrotsbyråkraters autonomi och flexibilitet begränsas av organisatoriska regler och arbetsnormer, dessa regler kan fungera som ett kontrollinstrument men kan även vara ett sätt för ledningen att övervaka gräsrotsbyråkraternas arbete (Evans & Harris, 2004). Reglerna brukar formars efter de mål som finns vilket kan bli konfliktfyllt om det finns motsägelsefulla aspekter mellan reglerna och målen. Gräsrotsbyråkrater tenderar att hamna i situationer där de måste tolka och tillämpa de regler och riktlinjer som finns. Inom människovårdande organisationer är det heller inte ovanligt att det uppstår situationer där det inte finns regler och riktlinjer utformade vilket resulterar i att gräsrotsbyråkraterna själva får bestämma hur arbetet ska utföras (Evans & Harris, 2004).

5. Metod

I detta kapitel kommer vi redogöra för hur vi gått tillväga vid insamlingen av vårt empiriska material. För att uppnå studiens syfte som är att få en fördjupad förståelse för handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption har vi valt en kvalitativ forskningsmetod. Studien bygger på kvalitativa intervjuer med handläggare vid socialtjänsten. Kapitlet inleds med en presentation av vetenskapsteoretisk filosofi. Därefter redogör vi för den kvalitativa metoden och kvalitativa intervjun. Vi tar i detta kapitel även upp forskningsetiska överväganden, urval, genomförande samt vår analysmetod.

5.1 Vetenskapsteoretisk filosofi

Vetenskapsfilosofi är ett huvudområde inom vetenskapsteori som tar upp filosofiska aspekter av vetenskap. Vi har valt att utgå från den hermeneutiska filosofin vilket kan beskrivas som läran om tolkning och handlar om hur vi kan skapa förståelse och mening (jmf Allwood & Erikson, 2010).

Även Kvale & Brinkmann (2009) beskriver att utifrån ett hermeneutiskt perspektiv är förståelse och tolkning centralt med fokus på de meningar som eftersöks och de frågor man ställer till en text. Samtal och text är bärande begrepp inom den hermeneutiska forskningstraditionen och vikten ligger i forskarens förförståelse om textens innehåll. Den hermeneutiska tolkningen bidrar med att ge giltig och gemensam förståelse av meningen i en text. Hermeneutiken kan användas som ett teoretiskt perspektiv vid kvalitativa studier där forskare gör intervjuer. Forskaren kan då välja att se intervjun som en text och inte som ett moment som sker här och nu. Uppmärksamhet kan då ägnas åt den kontextuella tolkningshorisont som förmedlas genom historien och traditionen.

Traditionellt användes hermeneutiken för att tolka och förstå religiösa, judiska samt litterära texter men med tiden har begreppet text utvidgats till att omfatta diskurser och även handlingar. Människan är ett självtolkande och ett historiskt väsen som hämtar sina förståelseramar i traditionen samt historien. Förståelse bygger på fördomar och kunskap om vad andra människors uttalanden betyder och det beror alltid på en viss bakgrund eller kontext av andra värden, meningar eller föreställningar (Kvale & Brinkmann 2009). Hur förståelse utvecklas beskriver Thomassen (2007) med hjälp av den hermeneutiska cirkeln vilket är något människan ständigt befinner sig i. Vår förståelse fördjupas och ändras, ny mening uppstår från en pendelrörelse mellan den horisont som utgörs av våra fördomar och horisonten för det vi försöker förstå. En tolkning kan ge mening eller inte, det finns inga garantier för att tolkningen är korrekt. En tolkning kan bara underbyggas genom att man hänvisar till andra tolkningar och dessa i sin tur till andra. Exempelvis kan man motivera tolkningen av en text genom att sätta in tolkningen i ett större perspektiv av sammanhanget och genom den tolkningen göra andra delar av texten begriplig.

Då vi har transkriberat våra intervjuer blir det ett stort textmaterial som måste tolkas, eftersom intervjuerna är det empiriska materialet som är grunden för vår analys. Den hermeneutiska cirkeln kan bli användbar för oss när vi ska förstå de transkriberade intervjuerna. Den text som intervjuerna genererat tolkar vi utifrån vår förförståelse. Det betyder att vår förförståelse för handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption kan bekräftas men även ge oss ny fördjupad kunskap. Valet av syfte och frågeställning uppstod vid genomgång av litteratur som berörde området adoption, denna litteratur har verkat som förkunskap eller fördomar inför intervjuerna. Antingen märkte vi att denna förkunskap stämde

efter genomförandet av intervjun eller var förkunskapen felaktig vilket gjorde att vi fick omvärdera våra fördomar och därmed kan ny fördjupad förståelse skapas.

5.2 Kvalitativ metod

Forskning där kvalitativa metoder används är ofta tolkningsinriktade, det vill säga att tyngden ligger på en förståelse av den sociala verkligheten utifrån hur deltagarna i en viss population och miljö tolkar denna verklighet (Bryman, 2011). Kvalitativa metoder är enligt Taylor & Bogdan (1998) metoder som ofta producerar deskriptiv data eftersom det många gånger är individens egna uttalade meningar, skrivna texter eller observationer som forskaren inhämtar vid kvalitativa studier. Det betyder att vi måste komma nära vårt datamaterial, i vårt fall intervjupersonerna eftersom det är deras utsagor vi är intresserade att ta del av. En central aspekt av den kvalitativa forskningen är att kunna sätta sig in i andra människors liv och förstå eller känna deras verklighet utifrån hur den enskilde känner eller uppfattar denna verklighet. Detta överensstämmer med Ahrne & Svenssons (2011) beskrivning av hur man identifierar frågeställningar som kan kräva kvalitativa metoder. Exempelvis att kvalitativ data kan vara ett yttrande eller uttalande.

Eftersom studiens syfte är att få en fördjupad förståelse för handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption kommer vi använda oss av en kvalitativ metod. För att få en fördjupad förståelse för handläggarnas bedömningar vid medgivandeutredningar behöver vi förstå och tolka den enskilda handläggarens verklighet och förstå en verklighet utifrån den enskilde individen är en central aspekt vid kvalitativa studier. Då kvalitativa metoder är tolkningsinriktade innebär det att vi måste försöka tolka våra informanter och sätta oss in i deras perspektiv.

5.3 Kvalitativa intervjuer

Ericsson-Zetterquist & Ahrne (2011) menar att vid kvalitativa intervjuer kan forskaren använda sig av både öppna och slutna frågor och själv välja i vilken ordning frågorna ställs. Då kan forskaren få svar på helt andra frågor än vid tillämpningen av ett standardiserat frågeformulär. Enligt Bryman (2011) kan informanten vid öppna frågor svara fritt medan det vid slutna frågor redan finns ett antal fastställda svarsalternativ presenterade. Öppna frågor

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

tillåter enligt Taylor & Bogdan (1998) informanten att berätta om saker som är av betydelse för dem och vilken mening som de knyter an till dessa.

Det som kännetecknar kvalitativa intervjuer är bland annat att tillvägagångssättet brukar vara mindre strukturerat än vid kvantitativ forskning. Forskaren är vid kvalitativa intervjuer intresserad av informantens ståndpunkter och det är önskvärt att låta den byta ämne och riktning i intervjun för då får forskaren kunskap om saker som intervjupersonen upplever som viktiga och relevanta. Vid kvalitativa intervjuer kan forskaren avvika från intervjuguiden i ganska stor grad, om det nu finns en sådan. Nya frågor kan ställas under intervjun vilket kan bidra till att forskaren avviker från ordningsföljden i intervjuguiden. Svaren vid kvalitativa intervjuer kan även vara mer detaljerade (Bryman, 2011).

Vid kvalitativa intervjuer kommer forskaren oftare nära de människor och miljöer som studien syftar att undersöka. Forskaren brukar även få en djupare kännedom om de fenomen som studeras (Ahrne & Svenssons 2011). Med andra ord är forskarrollen annorlunda vid intervjustudier än studier som exempelvis använder sig av enkäter för insamling av det empiriska materialet. Där kommer forskaren inte i närheten av de som deltar i studien på samma vis som forskare som genomför intervjuer. I relation till vår studie upplever vi att det visserligen var känsliga ämnen som berördes men aldrig på ett sådant sätt att informanterna visade att det var störande eller att stämningen blev ansträngd.

Begreppet semistrukturerad intervju täcker en rad olika exempel på intervjuer. Oftast handlar det om situationer där intervjuaren redan har en uppsättning frågor men ingen klar ordningsföljd. Frågorna är mer allmänt formulerade och forskaren har möjlighet att ställa följdfrågor till svar som anses vara viktiga (Bryman, 2011).

Sammantaget handlar semistrukturerade intervjuer om att ha fler öppna än slutna frågor, det finns ingen exakt frågeföljd som styr intervjun utan intervjuaren har möjlighet att anpassa frågorna efter svaren. Detta innebär att intervjuaren kan vara flexibel under samtalet vilket är en styrka i metoden (Bryman 2011; Cohen, Manion & Morrison 2011; Kvale & Brinkmann 2009; Taylor & Bogdan 1998; Ahrne & Svenssons 2011; Ericsson-Zetterquist & Ahrne 2011).

För att det ska bli en framgångsrik intervju behöver forskaren besitta en viss grad av social kompetens och tydligt visa ett genuint intresse av vad informanterna har att berätta. Om forskaren upplever att vissa svar inte blir tillräckligt tydliga kan forskaren upprepa frågan

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

omformulerat, det ger informanterna möjlighet att tänka efter ytterligare och besvara frågan tydligare. Genom att använda informanternas egna ord vid följdfrågor kan forskaren få dem att känna sig trygga och berätta mer ingående i de olika frågeställningarna. Det kan vara bra att vid slutet av intervjuerna delge informanterna hur studien kommer fortskrida, tacka för tiden de tagit sig och även be att få återkomma med följdfrågor eller ytterligare frågor om det skulle uppkomma (Eriksson-Zetterquist & Ahrne).

Vi har valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer som enligt Cohen, Manion & Morrison (2011) kan vara fruktbart att använda då forskaren på förhand inte är medveten om vad han/hon inte vet och är därför beroende av att en informant berättar om det som man saknar kunskap om. Vi visste i början av studien att handläggarna arbetade med medgivandeutredningar, men hur deras arbete med bedömningarna såg var något vi saknade kunskap om.

Vid intervjuerna i vår studie gick vi in med stor nyfikenhet och med ett genuint intresse för vad handläggarna hade att berätta. Eftersom vi endast hade intervjuguiden som stöd kunde handläggarna berätta fritt om sitt arbete. Det föll sig sedan naturligt att vi ställde följdfrågor under intervjuerna som grundade sig i vad just den enskilda handläggaren berättade och hur de uttryckte sig. Vi avslutade intervjuerna med att berätta hur vi skulle gå vidare, när studien ska vara klar och att de då kan få ta del av studien om de har det intresset. Vi bad också att få ta kontakt med dem efter intervjun om det skulle uppstå några oklarheter eller följdfrågor under transkriberingen.

Genom att kontakta de personer som besitter kunskap om medgivandeutredningar kan vi få såväl fördjupad förståelse som ny kunskap, därför har vi använt oss av kvalitativa intervjuer som metod. Möjligheten att anpassa frågorna efter de svar vi får tror vi även är en förutsättning för att kunna få en fördjupad förståelse för handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption. Detta istället för att använda sig av ett mer strukturerat eller standardiserat frågeformulär som kan vara nödvändigt vid andra typer av studier men inte där avsikten är att få en fördjupad förståelse kring ett ämne.

Ett hjälpmedel för forskaren under intervjusituationen kan vara en intervjuguide (Taylor & Bogdan, 1998). För att se till att relevanta frågor ställs, kan forskaren förbereda en intervjuguide vilket beskriver de ämnesområden som ska tas upp under intervjun. En intervjuguide kan vara extra användbar för vissa studier och ser olika ut beroende på vad de

olika frågorna ska besvara samt vilken form av intervju man avser att göra. Exempelvis när fler än en person intervjuar kan guiden användas som ett redskap för att säkerställa att forskarna ställer frågor som berör samma ämnesområde. Intervjuguiden kan initialt vara uppbyggd från ett eller några enstaka teman. Under intervjun kan nya intervjufrågor formuleras och täcka av de teman forskaren avser ställa frågor kring. Om forskaren inte avser att använda en intervjuguide kan det ändå vara bra att ha några öppna frågor förberedda inför en intervju.

Att inte komma helt oförberedd inför en intervju är något även Ericsson-Zetterquist & Ahrne (2011) tar upp. De skriver att förberedelserna inför en intervju ser olika ut beroende på vilken form av intervju som avses göras. Även om forskaren inte utgår från färdigt formulerade frågor, kan det vara bra att ha någon form av intervjumall för att kunna påminna sig själv om vilka ämnen som bör beröras.

Kvale & Brinkmann (2009) beskriver även att forskaren kan tänka på intervjufrågorna utifrån två dimensioner, en tematisk samt en dynamisk dimension. Den tematiska dimensionen betyder i vilken utsträckning en fråga bidrar till kunskapsproduktion och den dynamiska dimensionen syftar till i vilken grad frågan bidrar till en god intervjuinteraktion. En bra tematiskt forskningsfråga behöver inte vara en bra dynamisk intervjufråga. Vissa använder intervjuguiden som en påminnare medan andra använder det som ett sätt att kategorisera och formulera intervjufrågor.

Vad måste vi veta för att kunna besvara våra frågeställningar? Det är en viktig fråga vi bör ställa oss när vi utformar intervjuguiden. Generella eller grundläggande råd inför utformningen av en intervjuguide enligt Bryman (2011) är följande:

- Formulera teman eller intervjufrågor på ett vis som underlättar svar för studiens frågeställningar.
- Skapa någon form av ordning i de teman som är aktuella för studien så att frågorna som berör dessa teman följer varandra på ett bra sätt.
- Ställ inte ledande frågor och använd ett språk som passar intervjupersonerna.
- Ställ frågor om intervjupersonernas bakgrund, ålder, namn, kön, tidigare erfarenhet.
- Se till att intervjun genomförs i en ostörd och lugn miljö, det kan även vara bra att bekanta sig med den miljö där intervjupersonen arbetar.

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Vi valde att göra en intervjuguide (se bilaga 1). Då vi inte tänkt följa ett strikt frågeformulär kan intervjuguiden fungera som ett hjälpmedel för oss under våra intervjuer. Genom att utgå från intervjuguiden kan vi lättare hålla oss inom ramen för de ämnen vi vill diskutera och lättare komma ihåg de ämnen vi tänkt belysa under intervjuerna precis som Taylor & Bogdan (1998) beskrev. Uppdelning av tematisk samt dynamisk aspekt av en intervjufråga var också något vi tänkte på när vi gjorde vår intervjuguide. Vi delade upp våra två forskningsfrågor i två olika teman. Utifrån dessa två teman gjorde vi intervjufrågor som var tematiskt och dynamiskt uppbyggda, dvs. frågor som kan ge kunskapsinformation utan att vara för komplicerad eller svåruppfattad för intervjupersonen. Temat format efter vår första frågeställning blev frågor ”frågor angående riktlinjer” och det andra temat format efter vår andra frågeställning blev ”frågor kring grundläggande bedömningsområden”.

Eftersom vi skapade teman och intervjuguiden utifrån ovan beskrivning har vi även lyckats formulera intervjufrågor och teman som underlättar svar på studiens frågeställningar. Vi hade även ett tema kring intervjupersonens bakgrund vilket enligt Bryman (2011) är ett område som forskaren bör beröra under intervjun. I vår intervjuguide har vi utifrån varje enskilt tema på ett strukturerat sätt utformat vissa intervjufrågor. Vi har dock inte följt intervjuguiden slaviskt utan varit öppna för att variera frågorna och följderna på dem under intervjuens gång, eftersom vi då kunde anpassa våra frågor utefter de svar vi fick från intervjupersonen.

5.4 Forskningsetiska överväganden

Det finns ett antal etiska frågor att ställa sig under studiens gång och som bör beaktas enligt vetenskapsrådet. Vid forskning ska det finnas ett skydd för de individer som medverkar i studien vilket individskyddskravet berör. I individskyddskravet ingår fyra huvudkrav, dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Inför intervjuerna ska forskaren få ett samtycke av intervjupersonen och säkra konfidentialiteten i intervjun och då har forskaren beaktat samtyckeskravet samt konfidentialitetskravet. Nyttjandekravet innebär att uppgifter som samlas in om enskilda personer endast får användas för forskningsändamålet (Vetenskapsrådet, 2002).

Att få samtycke av intervjupersonen och säkra konfidentialiteten i intervjun anser även Cohen, Manion & Morrison (2011) som viktigt ur ett etiskt perspektiv. Kvale & Brinkmann (2009) instämmer med de etiska principer som nämnts ovan men utvecklar även forskarens

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

roll i det etiska övervägandet. Hur forskaren är som person, dennes integritet är avgörande för den vetenskapliga kunskapens kvalitet och hållbarheten kring de etiska överväganden forskaren tar under studiens gång. Eftersom forskaren försöker uppnå hög vetenskaplig kvalitet på den förmedlade kunskapen studien genererar, är det viktigt att resultaten är korrekta och representativa för det forskningsområde som studeras. Om det kan medföra negativa konsekvenser för intervjupersonen pga. deltagandet i studien, bör forskaren beakta detta innan studien genomförs.

I det informationsbrev (se bilaga 2) vi skickade med e-brev till informanterna, beskrev vi att deltagandet var helt frivilligt och att informanterna har möjlighet att avsluta intervjun när de vill utan motivering. I samma brev informerade vi om att intervjumaterialet kommer att behandlas konfidentiellt vilket innebär att varken informanten eller kommunen kommer att kunna identifieras som informationsgivare. I och med vår utformning av informationsbrevet täcker vi in informationskravet, samtyckeskravet samt konfidentialitetskravet.

Vi kommer att tolka informationen som intervjuerna utgör, vilket innebär ett etiskt problem då vi möjligtvis kan tolka en persons uttalande fel och därmed få fram ett felaktigt resultat som inte är korrekt eller representativt. Det kan därför under intervjuerna vara lämpligt att stämna av med intervjupersonen och summera då man lättare kan avgöra om vi tolkat informationen rätt eller ej. Då vi även kommer anonymisera vårt material innebär det att studien inte utgör någon risk eller negativ konsekvens för deltagarna vilket innebär att vi beaktat den etiska aspekten som rör anonymitet och konfidentialitet. Deras anonymitet och konfidentialitet stärks då vi även raderar ljudfilerna från intervjuerna.

5.5 Urval

Till skillnad från kvantitativa studier behövs det vid kvalitativ forskning inte följas fasta regler vid urvalet av en population för att det ska vara representativt för den population som undersöks. Det finns dock vissa urvalsproblem och vid användandet av kvalitativa intervjuer bör forskaren kunna redogöra för varför han/hon valt att intervju en viss grupp och inte en annan (Ericsson-Zetterquist & Ahrne, 2011). Även Taylor & Bogdan (1998) menar att antalet informanter är mindre relevant att tänka på i början av en studie. Efter ett antal intervjuer märker forskaren om det går att besvara det syfte och den forskningsfråga/frågor studien har. Om det visar sig att det går att besvara frågeställningen har man i alla fall inte för lite

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

intervjuer. Under ett tidigt skede märkte vi att en mängd uppgifter var återkommande i intervjuerna vilket gjorde att vi aldrig oroade oss för att vi hade för litet antal intervjuer.

Vi gjorde ett bekvämlighetsurval som är ett urval där forskaren utgår från de personer som finns tillgängliga vid tillfället för studien. Ett bekvämlighetsurval kan vara legitimt att använda om forskaren har begränsat med tid och resurser vilket sannolikhetsurvalen ofta fodrar (jmf Bryman, 2011).

Bekvämlighetsurvalet kan även enligt Trost (2007) vara när forskaren tar med det som går eller det som rimligen bör vara med i studien, inte helt olikt Brymans (2011) beskrivning av begreppet.

Även Cohen, Manion & Morrison (2011) ger en liknande beskrivning av bekvämlighetsurvalet. De menar att bekvämlighetsurvalet innebär att forskaren tar de närmsta individerna till att verka som respondenter och fortsätter att göra på detta vis tills dess att rätt mängd ”prov” tagits. En annan beskrivning de ger är att forskaren använder de som råkar vara tillgängliga och anträffbara för tillfället.

Eftersom vi hade en klar bild av vart vi kunde finna våra informanter, och med tanke på studiens omfattning och de etiska övervägandena vi gjort, valde vi att göra ett bekvämlighetsurval. Vi kontaktade de närliggande kommunerna inom 15 mils radie för att kunna säkerställa att ett resultat av en intervju inte beror på en lokal företeelse. Vi utgick från att göra åtta till tio intervjuer, av de kommuner vi kontaktade var det sju stycken som hade möjlighet att genomföra en intervju och som även hade kunskap om handläggningen.

5.6 Genomförande

Vi började med att skicka e-brev till kommunernas offentliga mejladress med en väldigt kort presentation av oss, studiens syfte och vårt önskemål av att komma i kontakt med handläggare inom socialtjänsten, eftersom det är där handläggare som bedömer medgivandeutredningar arbetar. Vi märkte snabbt att det tog lång tid att skapa kontakt på detta vis vilket gjorde att vi valde att byta tillvägagångssätt. Istället ringde vi till de olika kommunerna och beskrev på samma sätt som i e-breven och fick kontakt med ansvarig handläggare i den berörda kommunen. Vi beskrev kortfattat vilka vi var och studiens syfte samt vårt behov av att få intervjua handläggare till studiens empiriska underlag. Efter detta kontaktade vi den ansvarige

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

chefen för respektive informant för att få ett muntligt godkännande att få intervjua handläggaren i fråga och informerade om studien och dess syfte. Vi gjorde även ett informationsbrev vilket vi skickade som e-brev till de berörda personerna. För att informanterna skulle känna sig bekväma med intervjusituationen gav vi dem möjlighet att välja vilken plats intervjun skulle genomföras, samtliga valde sin arbetsplats. Detta kan bero på att informanten upplever arbetsplatsen som avslappnande, miljön som icke stressande och icke hotfull. Vid genomförandet av intervjuerna försökte vi som intervjuare att få informanterna att känna sig trygga genom att visa ett intresse för vad de hade att berätta. När vi genomfört en intervju transkriberade vi den så snart som möjligt efter intervjun för att vid ett senare tillfälle kunna analysera materialet. Vi spelade in intervjuerna med hjälp av ett inspelningsprogram på våra telefoner, längden på intervjuerna varierade från allt mellan 35 till 90 minuter.

5.7 Analys av data

Att analysera material handlar om att kunna blottlägga förhållanden mellan de enskilda delarna i en studie (Boolsen, 2007). Vi utgick från ett hermeneutiskt perspektiv när vi analyserade vårt material från intervjuerna, där det centrala är förståelse och tolkning.

Kvalitativt material anses ofta vara omfattande enligt (Rennstam & Wästerfors, 2011). För att vi ska kunna finna relevanta fakta, kopplingar och få en struktur bland allt material har vi valt att koda våra intervjuer.

Att koda material innebär att forskaren delar upp den insamlade datan i mindre delar och klassificerar materialet. Under kodningsprocessen finns enligt Boolsen (2007) ett antal moment som forskaren kan utgå från för att koda sitt material. Ett moment är att forskaren gör en uppdelning av texten till mindre segment. Vi använde oss av vår intervjuguide och våra frågeställningar för att dela upp det empiriska materialet i kategorier. Kategorierna var utformade så att vi utifrån vårt empiriska material skulle kunna besvara våra frågeställningar. Vi valde att färgkoda kategorierna, de delar av det empiriska materialet vi kopplade till respektive kategori kodade vi med samma färg. Vi numrerade även intervjupersonerna för att veta vilken intervjuperson som sagt vad, sammantaget skapade kodningen struktur och överblickbarhet i vårt material. Vi valde att koda vårt material manuellt då vi inte har ekonomiska resurser för att införskaffa ett datoriserat program. Enligt Boolsen (2007) kan

intuition, kunskap, meningsfullhet samt inlevelseförmåga inte uppnås bara med hjälp av en analysteknik, utan dessa egenskaper finns hos den enskilde analytikern.

5.8 Validitet

I vardagligt språk när vi talar om validitet rör det sig om sanningen, riktigheten och styrkan i ett yttrande. Inom samhällsvetenskapen har validiteten kommit att handla om i vilken utsträckning en metod undersöker det den påstås undersöka (Kvale & Brinkmann, 2009).

Validiteten i kvalitativa studier kan enligt Bryman (2011) bedömas och värderas efter tillförlitlighet och äkthet. Tillförlitligheten kan bedömas utifrån bl.a. trovärdighet och överförbarhet. Trovärdighet handlar om hur trovärdig den beskrivning är som forskaren kommer fram till och om denna beskrivning accepteras av andra människor. Ett trovärdigt resultat styrks bl.a. om forskaren säkerställt att forskningen skett enligt de forskningsetniska regler som finns. Vid kvalitativa studier betyder överförbarhet att forskaren ger rika beskrivningar av de detaljer som ingår i en miljö och hur intervjuerna genomförts. Dessa beskrivningar förser andra personer med information som kan användas för att bedöma hur pass överförbara resultaten är till andra miljöer.

Äktheten kan bl.a. bedömas utifrån hur pass undersökningen ger en rättvis bild av de uppfattningar och åsikter som finns i den grupp som studerats eller om undersökningen gjort att de som studerats fått en bättre bild av hur andra personer i miljön uppfattar saker och ting (ibid.).

Att intervjuerna skulle besvara studiens syfte var något vi beaktade när vi utformade intervjuguiden. Vi försökte utforma intervjuguiden utifrån vårt syfte och våra frågeställningar för att undvika att få material som inte besvarar dessa frågor.

Tillförlitligheten kan bedömas utifrån trovärdighet och överförbarhet som vi skrev om ovan. Eftersom det är de intervjuades egna ord vi transkriberat anser vi att dessa beskrivningar är trovärdiga, dock kan deras utsagor alltid tolkas olika vilket även läsaren ges möjlighet till att göra. Vi har även följt de forskningsetiska regler som finns vilket är en aspekt av just tillförlitligheten eftersom forskaren ska följa de regler som finns. Då vi även fått ett rikt material av handläggarnas utredningsarbete och detaljer kring detta kan även andra personer bedöma hur pass överförbart vårt resultat är till andra liknande miljöer.

6. Resultat och analys av intervjuerna

I detta kapitel följer en presentation av vårt resultat och analys. Vårt resultat bygger på intervjuer med handläggare vid socialtjänsten som alla arbetar med medgivandeutredningar. Av etiska skäl presenterar vi endast våra informanter kort och generellt och vi kommer inte skriva ut vilken informant som citeras i resultatet. För att läsaren själv ska ha möjlighet att tolka de svar vi fått under intervjuerna och för att stärka trovärdigheten i vårt resultat och analysdelen, har vi valt att presentera ett stort antal citat. Detta bidrar även till att ge respondenterna en framträdande roll vilket känns rimligt då de utgör studiens empiriska material.

Resultatet presenteras utifrån tre kategorier; *riktlinjer, utredningsmetoder och handläggarnas bedömningar vid medgivandeutredningar*. Efter varje kategori följer en analys utifrån tidigare teorikapitel och kapitlet tidigare forskning.

Vi inleder med en kort generell presentation om informanterna. Sedan följer resultat och analys av de tre ovan nämnda kategorier.

6.1 Presentation av informanterna

Handläggarna som deltog i studien arbetar alla inom socialtjänsten i mindre och mellanstora kommuner i södra Sverige. De är mellan 36-58år och samtliga har en socionomutbildning i grunden. Ingen hade mindre än 10 års erfarenhet av socialt arbete och flertalet hade många års erfarenhet av medgivandeutredningar.

6.2 Riktlinjer

Samtliga handläggare beskriver att de inte har några specifika kommunala riktlinjer att följa vid bedömningar i medgivandeutredningar, alla hänvisar till Socialstyrelsens handbok *Adoption, handbok för socialtjänstens handläggning vid internationella och nationella adoptioner* (Socialstyrelsen, 2014) och menar att det är de nationella riktlinjerna som ska

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

följas. ”Handboken” återkommer i alla intervjuer och handläggarna hänvisar ett flertal gånger till vad som står i boken. Omfattningen och tydligheten i ”handboken” gör att de använder denna som en grund och underlag vid bedömningarna i utredningarna för att vara säkra på att de får med alla områden som krävs i en medgivandeutredning och bedömer dessa områden enligt ”handbokens” riktlinjer. Samtliga använder sig även av Socialstyrelsens blankett *Beslutsunderlag/utredningsrapport* där det i punktform specificeras vad utredningen ska innehålla (SOFS 2008:8).

Handläggarna berättar vidare om de riktlinjer och styrdokument de följer:

Ne, det är ju ett rätt tydligt styrdokument detta. Och den har ju blivit, förut var det mycket tunnare. Den är rätt så detaljerad och den här utredningsblanketten är ju också rätt så detaljerad.

Nej, alltså vi har, detta är ju. Här finns ju allt vi behöver så att säga och vad vi ska ta upp. Sedan så är det ju den här, som vi brukar informera dem om, vilka områden i det här beslutsunderlaget.

Ja, de är längst bak i boken, så där kan man ju titta. Och där är ju också precis vad som ska vara med och det följer vi.

Jag gör sen så i bedömning och i analys att jag redovisar eller kopplar tillbaks till handboken och visar att såhär ska man bedöma inom de här områdena.

I handläggarnas svar ovan syftar de alla på ”handboken”. Citaten visar hur lika handläggarna ser på ”handboken” som ett stöd vid bedömningarna i utredningarna och på att de inte har några specifika kommunala riktlinjer.

Analysen av riktlinjerna visar att det enligt handläggarna i vår studie inte finns kommunala specifika riktlinjer i någon av kommunerna. Däremot menar samtliga att de riktlinjer de följer innefattas i Socialstyrelsens handbok *Adoption, handbok för socialtjänstens handläggning vid internationella och nationella adoptioner* (Socialstyrelsen, 2014) samt Socialstyrelsens blankett *Beslutsunderlag/utredningsrapport* (SOFS 2008:8). Dessa är de självklara nationella riktlinjerna för handläggarna.

Samtliga handläggare uttrycker tydligt att det är ”handboken”, de lagar, regler och riktlinjer som anges i den samt Socialstyrelsens blanketter som de följer. Detta kan kopplas till vad

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Svensson, Johansson & Laanemets (2008) menar är utgångspunkten i byråkratiidealet. De beskriver att organisationen är uppbyggd för att rättigheter ska tillgodoses och skyldigheter uppfyllas. Detta genom att sträva efter så liten variation som möjligt, garantera rättvisa och att säkerställa att de klienter som behöver hjälp får det.

Eftersom handläggarna representerar socialtjänsten i mötet med de blivande adoptivföräldrarna ställs de mellan organisationens uppdrag som är styrda av lagar, regler och riktlinjer och att tillgodose klienternas behov. Denna position handläggaren hamnar i kan utifrån Svensson, Johansson & Laanemets (2008) benämnas som ”gräsrotsbyråkrat”. Evans & Harris (2004) menar att lagarna och reglerna organisationen är uppbyggd av även kan fungera som ett kontrollinstrument samt ett sätt för ledningen att övervaka gräsrotsbyråkraternas arbete. Detta är inget som framkommit i studien utan handläggarna uttrycker att riktlinjerna från ”handboken” och Socialstyrelsens blanketter är ett nödvändigt stöd i bedömningar vid medgivandeutredningar.

6.3 Utredningsmetoder

För att utreda de som ansöker om adoption använder handläggarna sig av intervjuer. Genomförandet av intervjuerna och intervjumetod ser olika ut. Det var en specifik intervjumetod som flertalet av handläggarna i vår studie tillämpade, den benämns Källvestensmetoden och är en djupintervjumetod.

Nedan följer citat från tre handläggare om deras syn på och hur de tillämpar Källvestensmetoden:

Familjeintervju... som heter Källvestensintervju och den gör vi då med de var för sig. En handläggare och en sökande sitter själva då, så har vi bokat två rum här. Sen händer det också att vi gör det hemma hos dem. Vi brukar säga, det kan hända att de får välja att vi ska vara hemma hos dem. En del känner sig mer bekväma hemma och då är det helt okej. Andra vill vara här... Och de intervjuerna... vi spelar inte in dem utan vi antecknar, och då antecknar vi så ordagrant som vi kan och de är ju omfattande då. Så de behandlar familjens sammansättning, uppväxtem, och så är det massa frågor kring det då ju.

Är det någonting som man tidigt har funderingar kring som gör att man kanske vill göra en fördjupad intervju så tar man upp det ganska snabbt. Det har ju hänt att vi har gjort riktiga fördjupningsintervjuer, med ett ganska omfattande material. Vi använder då något som heter Källvesten, vet inte, det kanske du känner till?

Men en del skulle kanske använda sig av Källvestensmetoden eller det hjälpmedlet varje gång. Men någonstans så måste jag ju lite på min professionalitet, vad är det här för ena, vilka har jag framför mig? Och då gör jag ju det inte, det blir ju ett överarbete tycker jag.

Skillnaden mellan citaten är att handläggaren i första citatet alltid använder sig av Källvestensintervjun medan det i andra citatet framkommer att de endast använder sig av denna metod om det finns funderingar kring ett ämne som kräver närmare utredning. Det tredje citatet antyder att handläggaren värnar om sin professionalitet och ser endast Källvestensmetoden som ett hjälpmedel att använda då det finns en osäkerhet i bedömningen utifrån den egna erfarenheten och professionaliteten.

Källvestensmetoden är dock inte den enda metoden som används. I en kommun beskrev handläggaren sina arbetsmetoder enligt följande:

Jag håller på att avsluta min steg- 1- utbildning i familjeterapi och sen är jag utbildad i IAS som är en anknytningsintervju som vi använder i medgivandeutredningar då.

I citatet ovan använder handläggaren en anknytningsintervju som heter IAS (Intervju om Anknytningsstil) istället för Källvestensmetoden.

Vissa utav handläggarna anlitar en extern psykolog eller terapeut för att tolka det material som framkommer i intervjuerna med Källvestensmetoden som grund. Nedan beskriver handläggare sin syn på vikten av extern tolkning av intervjumaterialet:

Sen då om man då ska göra den där Källvesten ordentligt så ska man då bli tolkad och då finns det ett psykologteam i Malmö som vi använder oss av. Sen så pratar vi med honom och han ställer kritiska frågor till oss och utifrån det har det hänt att jag tyckt att det här paret inte ska få adoptera.

Ja och sen så är det ju så att det här materialet är framtaget för att tolkas och det har vi inte utbildning på att tolka så det ska vara en speciell tolkare med speciell utbildning ehh så då är nästa steg då att vi bjuder in en tolkare... och då anlitar vi en.. vi har ett par olika som vi kan anlita.. psykologer som är utbildade i det här och då läser vi ordagrant frågan svar, fråga svar, fråga svar för tolkaren som ritar upp det här då och gör en tolkning som vi får till oss, som vi skriver ner. Och nästa steg är att vi återför denna tolkning till paret. och det gör vi antingen här eller på hembesök, beroende på vad de är bekväma med.

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Det ska ju det här djupintervjuerna ska ju bedömas av någon egentligen, men vi tyckte väl att vi har varit med så länge så att vi har ändå den kunskapen att kunna göra den. Men känner vi oss lite osäkra då tar vi hjälp så att det inte händer något i onödan eller så.

Handläggarna ovan anlitar alltid externa tolkare vid användning av Källvestensmetoden. De menar att det är viktigt för att få en korrekt bedömning utifrån det material djupintervjuerna genererar.

I intervjuerna har det framkommit att vissa handläggare alltid använder sig av Källvestensmetoden medan andra endast tillämpar den när de känner sig osäkra på sin bedömning. Det framkommer även att vissa handläggare alltid använder en extern tolkare medan andra bara gör det vid behov eller inte alls som i citatet nedan:

Ne, vi har tolkat dem själva. Vi har inte haft den möjligheten. Jag vet att det hade varit det bästa, men vi har inte sådan möjlighet att kunna göra det eller haft den, någon som har haft den kunskapen. Det är en brist.

Att utreda familjens nätverk är ett område som ska beröras i medgivandeutredningen. Detta var något större andelen av kommunerna utredde på liknande sätt, oftast handlar det om att få namnet på minst två referenspersoner till adoptivfamiljen och även samtala med dessa referenspersoner. Nedan beskriver en av handläggarna i vår studie hur de på ett mer omfattande sätt utreder de sökandes nätverk:

Men sen är det också ett hembesök till där vi har ett nätverksmöte för det är också något som vi alltid har. Nätverksmöte där det sökande då får bjuda in sitt nätverk och vi säger inte hur många de ska vara eller sådär. Vi kanske säger ja sådär max 30 liksom för att vi ska få plats men de väljer själva så då säger vi att välj de som är viktiga för er och viktiga ert barn. Så då har vi alltid det hemma hos de också.

Vid medgivandeutredningarna ska handläggaren göra hembesök för att bland annat utreda den tänkta adoptivfamiljens hemsituation. Alla handläggarna beskrev att de gjorde minst ett hembesök. Men det varierar mellan de olika kommunerna och det kan även variera beroende på ärendet i sig. Om hembesöket säger några av våra intervjupersoner följande:

Vi gör ett hembesök också, det glömde jag säga. Vi gör ett hembesök.

Ja, alltså vi gör ju minst ett hembesök.

Det kan vara minst två skulle jag säga för att ett är det bara vi och paret eller den ensamstående och det kan vi sammanföra med återföring av tolkningen. Det kan vara vid samma tillfälle. Men sen är det också ett hembesök till där vi har ett nätverksmöte för det är också något som vi alltid har.

I den första beskrivningen kan vi konstatera att handläggaren gör ett hembesök hos de sökande och i det andra fallet görs minst ett hembesök, det betyder att de anpassar efter det specifika ärendet vilket kan leda till att de gör fler än ett hembesök om de bedömer att det behövs. I det tredje fallet säger handläggaren att de gör minst två hembesök där de då räknar nätverksmötet som ett hembesök.

För att utreda de som ansöker om adoption använder samtliga handläggare intervjuer för att utreda de olika bedömningsområdena. Vissa handläggare kompletterade även intervjuerna med fler moment för att få ett bättre och tydligare material till sin bedömning i medgivandeutredningen.

Alltså att prata om man ska beskriva vad de tycker om hos sin fru, då blir de tysta. Eller den här typer av relationsfrågor, man kanske inte riktigt, man tar varandra för givet så. Jag brukar också kanske när jag ska börja alltid be föräldrarna att skriva ner på en A-4, det kan vara på datorn eller för hand det kvittar. Sin egen berättelse, hur de har varit, var de kommer ifrån, vilka förhållande, hur deras egen uppväxt var, hur det var i skolan, vad de hade för fritidsaktiviteter. Att få igång dem så att säga i den här.

En annan handläggare gör på liknande sätt:

Och sedan när vi har, samtidigt parallellt med det så brukar jag, där har vi gjort olika med jag brukar göra att de får skriva sin egen historia också, sin egen utredning så att säga. Men skriva utifrån de, för det finns ju en angiven mall för vad som ska ingå i den här medgivandeutredningen. Att de får skriva själva, få berätta om sin bakgrund, sin det här med inställning till barnuppfostran och varför man vill adoptera och varför, hur man tänker kring det.

Analysen visar att hur utredningarna genomförs och vilka metoder som används för att bedöma de som ansöker om adoption ser olika ut och kan bero på respektive handläggares handlingsutrymme. Det kan tolkas utifrån Svensson, Johansson & Laanemets (2008) som menar att det handlingsutrymme socialarbetaren har bestäms utifrån organisationens uppdrag men även av den enskildes personliga erfarenheter, kunskap, den professionella tolkningen och de rutiner som respektive handläggare måste förhålla sig till. Även då socialarbetaren kan

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

upplevas som styrd av lagar och regler finns det alltid utrymme för tolkning av dessa regler och lagar vilket formar handlingsutrymmet.

Att de handläggare som deltog i vår studie utgår från samma riktlinjer är något som blivit tydligt under intervjuerna. Även då de utgår från samma riktlinjer har vi märkt att det finns såväl likheter som skillnader när det gäller hur utredningarna genomförs. Exempelvis använde sig näst intill alla handläggarna Källvestensmetoden vid intervjuerna under utredningen. Vissa använde Källvestensmetoden endast då det finns oklarheter kring ett utredningsområde medan någon handläggare alltid använde sig av Källvestensmetoden. Att handläggarna utgår från samma typ av riktlinjer har vi konstaterat och tillämpningen av det handlingsutrymme som finns bestäms av organisationen men även av den enskildes professionalitet. I vissa fall används inte Källvestensmetoden och när den används tillämpar handläggarna den olika. En kommun utmärkte sig genom att handläggarna använde sig av en annan utredningsmetod som heter IAS, denna metod grundar sig på anknytningsintervjuer. Detta kan tolkas utifrån att handläggarna använder sitt handlingsutrymme på olika sätt. Exempelvis finns det en handläggare som inte använder Källvestensmetoden varje gång då handläggaren ansåg att den professionella bedömningen kom i skymundan och att tillämpningen av Källvestensmetoden i varje enskild utredning skapar ett ”överarbete”. Eftersom denna handläggare själv bestämmer när Källvestensmetoden ska tillämpas kan det tolkas utifrån att personen i fråga har valt att lägga större vikt på den egna professionella bedömningen vilket är en aspekt som formar handlingsutrymmet, eller som Evans (2010) menar att omfattningen av riktlinjerna innebär inte i sig att handlingsutrymmet påverkas utan det är hur riktlinjerna används som avgör vilket handlingsutrymme socialarbetaren har.

Den handläggaren som i vår studie lägger stor vikt på sin professionalitet i bedömningarna hade även en längre erfarenhet av medgivandeutredningar. Detta överensstämmer med Crea, Barth, Chintapalli & Buchanans (2009) undersökning där de menar att det ofta var de mer rutinerade handläggare som var negativa till att använda den strukturerade SAFE-metoden vilket verkar stämma överens med en av handläggarna i vår studie. De handläggare som alltid väljer att utgå från Källvestensmetoden är kanske mer osäkra på den egna professionella bedömningen och därav använder de sitt handlingsutrymme på ett annat sätt och väljer därför alltid att utgå från denna metod. Detta yttrar sig också i tolkningen av det material som Källvestensmetoden genererar då vissa handläggare alltid anlitar en extern tolkare medan andra handläggare ansåg att de ”varit med så pass länge” att de själva tolkade detta material.

I en internationell jämförelse som Siu-Ming Kwok & Dora M. Y. Tam (2010) skrev har de Kanadensiska kommunerna ett administrativt- och implementeringsansvar, men den enskilda kommunen tolkar självständigt dessa ramverk som sätts på nationell nivå. Detta har lett till att kommunerna utformat egna protokoll vilket i sin tur medför att det kan finnas avsevärda skillnader mellan hur kommunerna utformar, tolkar och implementerar sociala ekonomiska insatser. Vi har märkt att de intervjuade handläggarna utgår från samma ramverk och de använder alla Socialstyrelsens ”handbok” och ”blanketter” vid utredningarna. Dock har vi funnit att det finns vissa skillnader i hur de tolkar och implementerat denna ”handbok” och de ”blanketter” eftersom vissa använder Källvestensmetoden vid djupintervjuer och andra gör det inte, vissa väljer att använda sig av en extern tolkare andra gör det inte. Några handläggare låter de blivande adoptivföräldrarna skriva ner sin historia, bakgrund och egenskaper medan andra handläggare använder sig av samtalet för att utreda detta. Vi anser inte att skillnaderna är avsevärda som Siu-Ming Kwok & Dora M. Y. Tam (2010) beskrev men det går att finna vissa skillnader i hur handläggarna i vår studie inhämtar sitt material till utredningen. Skillnader hur intervjuerna genomförs, vilken intervjumetod som används och antal hembesök är där vi finner de största skillnaderna.

Om vi tolkar Källvestensmetoden som en liknande strukturerad metod som SAFE-metoden, finns det precis som Crea, Barth, Chintapalli & Buchanans (2009) studie visar skillnader i hur socialarbetare tolkar metoder och därav ser användningen av metoder olika ut mellan handläggarna och kommunerna.

6.4 Handläggarnas bedömningar vid medgivandeutredningar

I handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption finns det ett antal områden som måste utredas och finnas med i utredningsrapporten. Vid genomgång av empirin framkom att samtliga handläggare menar att det är viktigt att bedöma ”alla” områden och de hänvisar då till Socialstyrelsens ”handbok” och ”blanketter”. Bakgrund, utbildning, arbete/sysselsättning, livsåskådning, intressen, ekonomi, bostad, närmiljö, kunskaper, insikter, beredskap inför ett adoptivbarns behov, fysisk och psykisk hälsa, ålder, personliga egenskaper och förmåga till samspel, motiv till adoption, beskrivning av parförhållandet tidigare förhållanden, beskrivning av nätverk är ”alla” områden som ska finnas med i en medgivandeutredning enligt Socialstyrelsens blankett (Jmf SOFS 2008:8).

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Vår empiri visar att enskilda handläggare lägger större vikt vid bedömningen i vissa områden även om de menade att ”alla” områden är viktiga. Områden som är återkommande i vårt empiriska material är adoptivföräldrarnas parrelation, deras hälsa och nätverk. Detta tolkar vi som att handläggarna ansåg de områdena som extra viktiga vid bedömningen i medgivandeutredningen även att de inte klart uttryckte det. I citaten nedan framkommer vilka områden handläggarna tycker är viktiga i sin bedömning i medgivandeutredningar vid adoption:

Det som är mest avgörande är hur man har det, alltså den, dels hur man har det som par och sen vilka man är som individer alltså de personliga egenskaperna och parförhållandet är det som är avgörande.”

Hälsan, hälsan är väldigt viktigt. Varje person även fast man är två ska kunna fungera som förälder eller bedömas ha hälsa att de kan fungera som förälder i 20 år framåt och det är viktigt för dessa barn för de har ofta stora behov och bekymmer när de kommer så de behöver en förälder som är stark, frisk, kry och som har förmåga i många år. Det är en viktig post, och för de som är ensamstående så är nätverket jätte viktigt.

Nätverket är viktigt, mest är det nog det. Det jag tycker är viktigt är att veta hur de har det tillsammans. Men min uppgift ligger främst i att samtala med föräldrarna kring deras relation och hur de gemensamt då kan lösa uppgifterna i, hur de har tänkt sig föräldraskapet. Styrkor och så hos varandra.

Det andra syftet är ju att vi ska se nätverket och hur vi bedömer det. Ja alltså, vi gör väl egentligen ingen bedömning av de personerna som är där. Utan vad vi vill se är ju att det finns ett nätverk som jaa... det man kan säga att det vi bedömer, finns det ett nätverk, ställer de upp på den här idén och önskan att adoptera, hur förhåller de sig till det, kommer de att finnas där som ett stöd när det här barnet kommer då. Det bedömer vi.

Det framkom även i empirin att om handläggarna känner några tveksamheter kring de blivande adoptivföräldrarna använde samtliga handläggare någon form av djupintervjumetod. Vilket betyder att handläggarna då lägger mer fokus på de områden de känner sig osäkrar på i sin bedömning. I citatet nedan beskriver en handläggare vad som kan föranleda en djupintervju:

Alltså det är ju mycket fokus på dels den egna bakgrunden, hur man har växt upp själv och haft det och på relationen. För det är ju de som ska bli, blivande föräldrar och ska finnas där. Så det är det mycket fokus på och där kan ju vara också saker i bakgrunden som gör att man kanske kan vara,

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

som också kan föranleda en djupintervju eller vara anledningen till en djupintervju.

Majoriteten av handläggarna betonar också vikten av att samtala om de blivande adoptionsföräldrarnas förväntningar och problemområden som kan uppstå vid adoption. Handläggarna menar att samtalet blir en del av helhetsbedömningen och bedömningen av de blivande adoptionsföräldrarnas lämplighet att ta emot ett barn. I citatet nedan beskriver en handläggare vad som är viktigt att samtala om och således även en viktig del i bedömningen:

...och där är det på något sätt att genom samtal och genom att göra problembeskrivningar. Fråga, höra, har man egna föreställningar om framtiden och om det här föräldraskapet, vad ser man som positiva förväntningar och negativa förväntningar och sånt här. Det tillsammans då med den här biten hur, vilka förmågor har jag som vuxen och hur har jag tillägnat mig eller går igenom/hanterat eventuellt egna svårigheter i tillvaron som ju gör att jag har möjlighet att vara öppen och känslomässigt tillgänglig för ett barn.

Vissa handläggare menar även att det kan komma upp omständigheter i samtalet vilka skulle kunna leda ett avslag till medgivande. Genom samtalet kan då handläggaren råda de blivande adoptivföräldrarna att tänka igenom sin ansökan och sitt beslut om att vilja adoptera ytterligare en gång. En handläggare beskriver ett exempel:

Nu har det inte hänt mig men kollegor och så att saker bli klart i ett tidigt skede att här är det för nytt eller ett enpersonsprojekt eller andra sådana omständigheter som man ser som väldigt tydliga som man lyfter upp och pratar med paret om att det här bör ni fundera på som vi ser det eller som jag bedömer så kommer jag hamna i ett ställningstagande där jag nog inte kommer till att tillstyrka er ett medgivande på grund av de här eller de här omständigheterna så kom tillbaka eller tänk igenom eller prata om det här eller så.

Erfarenheter om barn och barns behov väger också tungt i handläggarnas bedömning och hur de tagit till sig den lagstadgade föräldrautbildningen (6 kap. 12 § SoL). Samtliga påtalade att den lagstadgade föräldrautbildningen var en viktig del, hur de tagit till sig information och vad de tagit med sig från utbildningen. Nedan följer citat om handläggarnas syn på vikten av erfarenhet och kunskap av barns behov:

...och en bit av det är att vad har man för egen erfarenhet av barn? Har man syskonbarn? Har man nära släkt och bekanta? Vad tänker man om det? Man försöker på så många olika sätt fånga in vad har man för både erfarenhet och kunskap om barn och barns behov.

Om man tänker att hela utredningen ska vara utifrån, som allt inom socialtjänsten, så ska det vara utifrån ett barnperspektiv. Så om de har gått grundskola eller gymnasiet hit eller dit. Men då är det ju viktigare, vad hade de för relation till sina föräldrar? Hur har den egna anknytningen sett ut? Har den varit bra? För då har man ju något att stå på till sina egna barn tex. Sedan är det ju inställningen och förväntningarna inför adoptionen. Att de är förberedda för det och kan beskriva det. Och varför vill man adoptera. Och hur tänker man inför de eventuella svårigheter som kan bli? För att adopterade barn är ju barn med särskilda behov på ett sätt.

Så att, men det är ju liksom dels hur de har tagit till sig utbildning och funderingar runt adoptionen i största allmänhet. Hälsotillståndet naturligtvis, åldern. Ja, och så lite övrigt då. Men de tre är ju jätteviktigt. För de är mycket det vad föräldrarna eller blivande föräldrarna har lärt sig. Det är det som är viktigt i vår bedömning sedan.

Åldern är en viktig faktor i bedömningen under utredningen som samtliga handläggare lyfter. De resonerar lite olika just kring denna bedömning. Det handlar inte om bedömningen gällande den undre gränsen som är 25år och är lagstadgad (4 kap. 1§ FB) utan den övre gränsen som är 42år och är en rekommendation från Socialstyrelsen. Åldern beskriver flera handläggare som ett problematiskt område. Då det uppmärksammat att många bestämmer sig sent för att ansöka om adoption kan det bli komplicerat om de sökande ligger nära, på eller över åldersgränsen 42 år. Ytterligare en faktor är att väntan på adoptivbarn har blivit längre. Ett medgivande är giltigt i 2 år, sedan måste man ansöka om förnyat medgivande. En stor del av handläggarna påpekade även att adoptivparen oftast ansöker om adoption då det finns en fertilitetsproblematik. Paren har då genomgått olika undersökningar och behandlingar som kan ta flera år. Detta gör att blivande adoptionsföräldrar överstiger gränsen 42år och då måste handläggaren ta ställning till om att ge dispens i ett nytt förslag till medgivande eller ej. I citaten nedan syns att handläggarna resonerar olika kring åldern, vilken ändå är en viktig faktor för samtliga:

Sedan är det ju det här med åldersstreck, 42 år. Det är lag här i Sverige. Men sedan kan man söka dispens så också, men för första ansökan så är det liksom så. Men är det så att någon fått medgivande typ när de är 40 år och sedan har de inte hunnit få sitt barn inom två år så man måste göra en ny då kan man ju liksom ha överseende om man vet att adoptionsprocessen har gått så långt så att de snart skulle få barn. Så att de inte faller på, just så. Men på just första ansökningen så är det 42år, sedan är det inte möjligt.

...och i vissa fall är det ju också att bedöma in ålder och det vet jag att det blir också mer komplicerat därför att många väntar medvetet med att gå in eller bestämma sig för att vi ska gå in i ett föräldraskap och därmed så

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

kanske det är ganska sent i ens tillvaro för en del, då börjar man kanske närma sig den magiska gränsen på 42. Du får inte vara äldre än så vid ansökningstillfället och det innebär ju att är det så att. Nu som en del behöver komma in och göra en förnyad ansökan efter två år och det kanske inte blir någonting.

Sen är det ju, vi märker ju att en del är ju äldre nu när de ska adoptera och när de är på gränsen eller kanske till och med för gamla redan från början och det är vi noga med att informera att det är riklinjer på 42 år vid ansökningstillfället, det finns vissa undantag, men att man, de har ju ändå rätt att bli prövade. Och man ska göra en helhetsbedömning, så är det ju.

...och det vi utgår ifrån är ju dels de krav som finns allt ifrån om att man måste vara 25 år. Alltså det handlar ju om personliga förutsättningar, förutsättningar för paret och förutsättningar för nätverket och så.

I handläggarnas beskrivningar angående bedömningarna av den övre åldersgränsen ser vi att det skiljer sig något. Vissa menar att det alltid finns undantag och alla ansökningar alltid ska prövas, medan andra menar att är de som ansöker om adoption över 42år vid ansökningstillfället finns det ingen möjlighet till ett medgivande.

Den information handläggaren inhämtar under utredningens gång ska även stämma överrens med verkligheten eller vara sanningsenlig. Detta är något som inte är helt enkelt att säkerställa. En handläggare uttrycker sig:

Vårt uppdrag är att utreda dem utifrån att ett barn ska få en familj och då måste vi vara så säkra vi kan även fast vi inte kan vara 100%.

Det framgår att handläggarna aldrig kan vara säkra på all den information de blivande adoptivföräldrarna uppger. De bedömningsområden handläggarna kan bedöma med stor säkerhet är med hjälp av olika registerutdrag. Nedan beskriver handläggare vilka register som kan vara aktuella:

Ja brotts- och misstankeregistret och kronofogden om det finns någon aktualitet där och där är det också samma saker att ja vad ska jag säga. Dels alltså hur öppen är man, dyker det upp saker i registerutdraget som de inte har berättat? Då är ju det ett frågetecken i sig så får man ju ta ett samtal runt det, alltså hur kommer det sig att de inte ...berättade eller beskrev dessa omständigheter och så.

Vi måste få in hälsodeklarationen, läkarintyg och polisregister kontrollerar vi ju och socialregistret kontrollerar vi också i vår egen kommun om de

nyligen flyttat hit från en annan kommun så kontrollerar vi de i den tidigare kommunen. Om det redan finns barn i familjen så har vi redan en referentkontakt med förskola eller skola, kanske för att se så att det barnet har det bra.

Till exempel... ja men det enda vi kan kontrollera är egentligen mer registerutdrag, förekommer de i polisens misstanke- och brottsregister, förekommer de i kronofogdsregistret, förekommer de i försäkringskassans register de senaste 10 åren. Det är ju den typen av registerkontroll som vi kan kolla så då får man veta om de uppgifter som sagts om hälsan stämmer, ekonomi, sen är det ju huruvida...om någon har en god eller dålig relation till ett syskon så får vi inte veta det.

Det är alltså de olika registerutdragen som misstanke/brottsregistret, socialregistret, kronofogdregistret, hälsodeklarationen och läkarintyget som handläggarna kan bedöma med stor säkerhet. Som framgår i det ena nämnda citatet finns det bedömningsområden handläggarna inte kan säkerställa med 100% säkerhet, exempelvis om någon i paret har haft en dålig relation i ett tidigare förhållande. Om någon som ansöker om adoption finns registrerad i exempelvis belastningsregistret betyder det inte att personen i fråga automatiskt anses vara olämplig som blivande förälder. I citaten nedan framkommer att handläggarna även måste göra en bedömning om den sökande finns med i något registerutdrag:

Men om vi tänker så här att man blivit dömd för snatteri för många år sedan så behöver inte det vara ett hinder idag. Men om man blev tagen för rattfylla förra året då kanske inte det var så bra eller ännu värre eller allvarligare begått mord.

Alltså socialregistret behöver ju inte göra så mycket om man har, det beror ju helt på vad det är. Då är det ju en bedömningsfråga. Har man haft ekonomiskt bistånd i en period till exempel men nu har en stabil ekonomisk situation, då behöver ju inte det vara något hinder. Har man haft kontakt med missbruksavdelningen, ja då får man ju verkligen utreda det, hur ser det ut idag och det kan ju absolut vara ett hinder.

Det ska rätt mycket till att man får ett medgivande för att man finns med i belastningsregistret men det beror på som du säger, vad är det för brott. Om man är dömd för stöld för åtta år sedan och har en...och kan beskriva vad som hände och vad som förändrats sedan dess och hur man ser på händelsen idag på ett sätt som inte gör oss oroliga så kan jag tänka mig att det kan passera. Men det ska mycket till för att man ska kunna förekomma i misstankeregistret om man förekommer där så får man ju inget medgivande, misstankeregistret är ju när ett åtal har väckts och man väntar på rättegång, där måste ju vi säga att vi får vänta tills rättegången är över innan vi kan göra en bedömning av det så då kan jag inte se att man skulle kunna få oavsett.

Framkommer det att det finns uppgifter i belastningsregistret utreder handläggarna alltid det djupare. Bedömningen görs då beroende på vad det är för brott som begåtts, hur länge sedan det är händelsen uppstod och hur ser den sökande på det som inträffat. Om den som ansöker om adoption finns med i misstankeregistret innebär det att personen i fråga inte än blivit dömd för något brott men att en rättegång ska avgöra detta vilket leder till att handläggaren inväntar denna dom innan ett förslag på medgivande kan lämnas.

Analysen visar i likhet med det Svensson, Johansson & Laanemets (2008) skriver, att handlingsutrymmet är nödvändigt i socialt arbete eftersom socialarbetaren aldrig kan förutse vilka händelser eller vilka behov som behövs tillgodoses. Det är inte regler och lagar eller avsaknaden av dessa som skapar handlingsutrymmet, utan möjligheten socialarbetaren har att agera mellan de regler och lagar som organisationens uppdrag bygger på. Eftersom handläggarna i vår studie ofta uppgav flera viktiga bedömningsområden som hälsa, personliga egenskaper, hur parrelationen såg ut, närverket och individernas bakgrund kan det tolkas utifrån att de inte riktigt kan förutse situationen och därav blir det svårt att nämna endast ett bedömningsområde som viktigt att utreda vid bedömningen av medgivandeutredningen. Då det även framkommer att vissa handläggare använder djupintervjuer då de känner sig osäkra på bedömningen i något område, tolkar vi det som att handläggarna använder sig av sitt handlingsutrymme för att agera mellan de lagar och regler som finns. Ibland använder de sig av djupintervjuer och i vissa fall gör de inte det. Det finns även situationer där det upplevs som att handläggarna har litet handlingsutrymme att agera mellan reglerna och lagarna. Detta är med bedömningen som har med ålder att göra. Det verkar som att när en sökande är 42 år eller äldre finns det lite handlingsutrymme för handläggarna att kringgå reglerna om den övre gränsen vid ansökan som då är 42 år. Det går att söka dispens men vi tolkar det som att detta är ett bedömningsområde där handläggarna är tvungna att vara restriktiva i sin bedömning. Detta kan utifrån Evans & Harris (2004) förklaring av begreppet gräsrotbyråkrat begränsa handläggarnas autonomi och flexibilitet på grund av organisatoriska regler och arbetsnormer. Vidare menar Evan & Harris (2004) att reglerna även kan fungera som ett kontrollinstrument och ett sätt för ledningen att övervaka gräsrotsbyråkraternas arbete. Eftersom det inom organisationerna finns en praxis att när en sökande är 42 år eller äldre behöver han/hon ansöka om dispens vilket vi tolkat som en regel som bestäms av organisationen vilket både

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

begränsar handläggarnas handlingsutrymme och autonomi. Det kan även tolkas som ett sätt för ledningen att övervaka handläggarnas arbete.

Det blir även tydligt i intervjuerna att handläggarna är något som Svensson, Johansson & Laanemets (2008) beskriver som gräsrotsbyråkrat, då en gräsrotsbyråkrat är de som representerar organisationen och möter klienten som söker hjälp. Rollen får socialarbetaren utifrån organisationens uppdrag och uppgiften är att tillgodose klientens behov och samtidigt följa organisationens uppdrag. Svensson, Johansson & Laanemets (2008) beskriver att det inom byråkratiidealet strävas efter så liten variation som möjligt och vill garantera rättvisa. Detta stämmer överens med handläggarnas beskrivning av bedömningsområdena då alla gjorde liknande beskrivningar av vilka områden som var viktiga att utreda. Svensson, Johansson & Laanemets (2008) beskrev även att utredningar är centralt i socialt arbete eftersom utredningen är ett sätt för organisationen att legitimera sina beslut. Socialarbetaren måste även inhämta viss information för att kunna göra rätt bedömning. Det är också socialarbetaren som har tolkningsföreträde att beskriva de sökandes livssituation utifrån den hjälp de söker av organisationen. De bedömningsområden som ska undersökas i medgivandeutredningen finns med för att handläggarna ska kunna legitimera sina bedömningar vilket en nämnd sedan har som underlag för att fatta beslut. Då det är handläggarna som gör utredningarna och inhämtar informationen är det de som har tolkningsföreträde att beskriva de sökande utefter bedömningsområdena.

Som Svensson, Johansson & Laanemets (2008) menar bygger byråkratiidealet på att organisationen är uppbyggd för att rättigheter ska tillgodoses och skyldigheter uppfyllas. Eftersom handläggarna framhåller att de har ett barnperspektiv och att det är viktigt att utreda vilken erfarenhet de sökande har om barn kan det tolkas som att organisationen har en skyldighet gentemot ett tänkt adoptivbarn och dess familj. Det är en rättighet för barnet och en skyldighet kommunen har gentemot givarlandet. Det var även några handläggare som sa att de tidigt under utredningen berättade för de blivande adoptivföräldrarna att de utreder familjen med åtanke att de har en skyldighet gentemot barnet och att det inte är en rättighet att få adoptera ett barn.

7. Avslutande diskussion

Vi inleder detta kapitel med att diskutera vår forskningsmetod. Därefter följer en diskussion kring studiens resultat som även innehåller en kort sammanfattning av diskussionen. Vi avslutar detta kapitel med förslag till vidare forskning.

7.1 Metoddiskussion

Den kvalitativa intervjustudie vi genomfört upplevde vi lämplig för vår studies syfte och frågeställningar. Genom intervjuerna med handläggarna kom vi dem nära och kunde få en helhetsbild av deras arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption. Vid intervjuerna kunde vi även fördjupa oss i den enskilda handläggarens svar och ställa följdfrågor.

Vi upplevde vissa sårigheter med att finna handläggare som hade möjlighet att delta i vår studie. Vårt mål var 8-10 informanter, det blev slutligen sju som deltog. Motiveringen vi fick från de som tackade nej till att delta i studien var att de för tillfället hade en stor arbetsbelastning och därför ingen möjlighet att delta. Trots att vi inte uppnådde målet med antal informanter upplever vi att informationen vi fick fram var tillräcklig och mättad, då vi märkte att informanterna gav liknade svar på våra frågeställningar.

Vi delade upp intervjuerna och genomförde tre respektive fyra stycken var. Vi upplevde att de första intervjuerna var svårare, då vi inte hade så mycket kunskap kring medgivandeutredningar. De första intervjuerna var även de som blev längst, mellan 60-90 minuter, vilket vi tror beror på bristande kunskap i området. De sista intervjuerna blev kortare, de kändes även lättare då vi hade med oss viss kunskap från tidigare intervjuer och vi kunde ställa följdfrågor som var relevanta. En av de första intervjuerna upplevde vi även som svårare att genomföra än de andra eftersom vi fick korta och inte särskilt beskrivande svar på de frågor som ställdes. Detta var något som vi inte räknat med då vi trodde att de öppna frågorna skulle bidra till att intervjuguiden kunde prata fritt om ämnet. Under denna intervju blev intervjuguiden extra användbar då vi åtminstone fick svar på de frågor som formulerats där.

Att genomföra intervjuerna på respektive handläggarens arbetsplats kändes bra. Vi upplevde att handläggarna kände sig bekväma och vi kände oss välkomna.

Tanken med att genomföra studien i olika närliggande kommuner var för att säkerställa att resultatet av intervjuerna inte berodde på lokala riktlinjer eller företeelser. Det visade sig dock att handläggarna för adoption i de olika kommunerna samarbetade vilket vi är medvetna om kan ha påverkat vårt resultat i studien.

Eftersom vårt metodkapitel är detaljerat kan liknande studier genomföras. Det är troligt att resultatet blir likvärdigt om studien genomförs i kommuner som är i samma storlek som de vi undersökt och är närliggande varandra. Vi tror att det är möjligt till större variation i resultatet om studien skulle genomföras i större kommuner som inte ligger i anslutning till varandra.

Att vi varit två som genomfört denna studie upplever vi som fördelaktigt då vi genom hela uppsatsprocessen har diskuterat möjligheter, idéer och tillvägagångssätt vilket bidragit till att vår studie varit i ständig utveckling.

7.2 Resultatdiskussion

Syftet med studien var att få en fördjupad förståelse för handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption genom kvalitativa intervjuer. I studien sökte vi därför svar på två frågor, vilka riktlinjer använder handläggare gällande bedömningar i medgivandeutredningen vid adoption samt vilka bedömningsområden är grundläggande för handläggares bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption.

En av studiens viktigaste slutsatser är vilka riktlinjer handläggarna följer i bedömningarna i medgivandeutredningar vid adoption. Det visade sig vara Socialstyrelsens handbok *Adoption, handbok för socialtjänstens handläggning vid internationella och nationella adoptioner* (Socialstyrelsen, 2014) som var de riktlinjer samtliga handläggare utgick ifrån. Handläggarna använde handboken för att kontrollera att bedömningsområdena lyfts fram i utredningen samt hur de ska bedöma dessa områden i olika situationer. Till detta hör även Socialstyrelsens blankett *Beslutsunderlag/utredningsrapport* (SOFS 2008:8) där det specificeras vad utredningen ska innehålla. De använde sig av denna blankett för att säkerställa att utredningarna innehåller de moment som ska finnas med i en medgivandeutredning. Denna blankett var något som samtliga handläggare använde sig av.

Inför studien trodde vi att det skulle finnas kommunala riktlinjer handläggarna styrdes av för att genomföra en medgivandeutredning. Vi fann att det inte fanns några kommunala riktlinjer

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

men de riktlinjer som var självklara för handläggarna var Socialstyrelsen ”handbok”. Vi tror att detta beror på att handläggarna arbetar inom socialtjänsten, en organisation som bygger på byråkratiidealet som enligt Svensson, Johansson & Laanemets (2008) strävar efter liten variation, vill garantera rättvisa och säkerställa att de klienter som söker hjälp får det.

Ytterligare en viktig slutsats i studien är att handläggarna själva menade att det inte fanns någon uttalad nationellt förankrad metod de använde sig av i bedömningarna i medgivandeutredningar vid adoption. Studien visar dock att näst intill alla handläggare som deltog i vår studie använde sig av Källvestensmetoden, vilket är en djupintervjumetod som tolkas av en extern psykolog eller terapeut. När handläggarna beskrev ärendegången vid en medgivandeutredning framkom det att även om flertalet tillämpade denna metod såg genomförandet av metoden olika ut. Några handläggare använde alltid metoden vid medgivandeutredningar och några om det uppstår oklarheter under utredningen. Vissa lät alltid en extern psykolog eller terapeut tolka materialet från intervjuerna medan vissa tolkade det själva och i något fall fanns det inte resurser till att låta någon extern tolka materialet, vilket handläggaren upplevde som bristfälligt.

Resultatet i vår studie visar även att då handläggarna utgår från samma riktlinjer och använder samma utredningsmetod kan ändå utförandet av metoden se olika ut. Under studiens gång har vi upplevt att utredningsmetoden som handläggarna använder har stor betydelse för utredningens innehåll. Näst intill alla handläggarna i vår studie använde sig av Källvestensmetoden. Metoden används för att besvara de olika bedömningsområdena som enligt riktlinjerna ska finnas med i medgivandeutredningen. Även då riktlinjer och arbetsmetoden är densamma använder handläggare olika tillvägagångssätt vilket gör att handläggarna genomför utredningarna på olika sätt. Detta resultat har vi tolkat utifrån handläggarnas handlingsutrymme som enligt Svensson, Johansson & Laanemets, (2008) styrs av organisationen, den enskildes personliga egenskaper, den professionella tolkningen och de rutiner som respektive handläggare måste förhålla sig till. Det finns även ett utrymme för tolkning av regler och lagar vilket också formar handlingsutrymmet. Då nästan samtliga handläggare utgick från samma metod och då utredningsförfarandet såg olika ut kan det tolkas som att handläggarna har ett handlingsutrymme vilket påverkar användningen av metoderna. Någon handläggare använde Källvestensmetoden endast då det fanns oklarheter i ett bedömningsområde, vi tolkar det som att den handläggaren har personliga egenskaper som gör att den professionella tolkningen går före användandet av Källvestensmetoden. När den

enskilde handläggaren då är osäker i sin professionella bedömning tillämpar han istället denna metod för att utreda de områden det fanns en osäkerhet kring. De handläggare som mer strukturerat följer en utredningsmetod kanske gör detta för att organisationen lättare ska kunna kontrollera handläggarna eller för att det finns en osäkerhet kring den egna professionella tolkningen vilket kan bidra till att handläggaren hellre följer en metod mer strukturerat. Eftersom det alltid finns ett utrymme för tolkning av lagar och regler kan även det bidra till att handläggarna tolkar metoderna på olika sätt, vilket leder till att genomförandet av medgivandeutredningarna kan se olika ut.

Som visades i resultatet hänvisade handläggarna upprepade gånger till ”handboken” och socialstyrelsens blankett när det gällde vilka utredningsområden som var grundläggande för handläggarnas bedömning i medgivandeutredningar vid adoption. Det framkom i intervjuerna att adoptionsfrågor inte upptog någon stor del av handläggarnas arbetsuppgifter. Vi tolkar det som att ”handboken” och socialstyrelsens blankett blir en trygghet för handläggarna att ha som underlag för att få med det som socialstyrelsen kräver i en medgivandeutredning. Även om handläggarna inte ville trycka på att något område var viktigare än något annat kunde vi i vårt material ändå se att handläggarna diskuterade vissa områden mer än andra. Områden som nätverk, hälsa, parrelationen, ålder, registerutdrag och barnets behov var de områden som lyftes mest.

Sammanfattningsvis visar vårt resultat på att det inte finns några kommunala riktlinjer för handläggarnas bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption. Utan samtliga handläggare i vår studie följer samma riktlinjer i medgivandeutredningarna vilket är Socialstyrelsens handbok *Adoption, handbok för socialtjänstens handläggning vid internationella och nationella adoptioner* (Socialstyrelsen, 2014). Vår studie visar även på att de grundläggande bedömningsområden handläggarna utgår ifrån är de som finns i Socialstyrelsens blankett *Beslutsunderlag/utredningsrapport* (SOFS 2008:8). Det var svårt för handläggarna att framhäva något eller några bedömningsområde som mer eller mindre grundläggande. Handläggarna menade att ”alla” bedömningsområden som finns med i socialstyrelsens blankett är viktiga. Vid genomgång av empirin kunde vi dock se att vissa bedömningsområden var mer förekommande än andra. Dessa var, hälsa, nätverket, parrelationen, motiv till adoption, ålder, registerutdrag och barnets behov. Med detta anser vi att våra två frågeställningarna är besvarade vilket var, vilka riktlinjer använder handläggarna gällande bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption samt vilka bedömningsområden

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

är grundläggande för handläggares bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption.

Denna information anser vi har gett oss en fördjupad förståelse för handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption.

7.3 Vidare forskning

Vi har under studiens gång upptäckt flera andra outforskade frågor. Nedan följer ett par av de frågeställningar vi anser viktiga att fortsätta forska kring gällande medgivandeutredningar vid adoption.

När en handläggare är färdig med en medgivandeutredning ska bedömningen som han/hon gör lämnas till en nämnd som använder det som underlag för beslut till om ett medgivande ska ges eller ej. I våra intervjuer har det framkommit att handläggarna ska ha ett barnperspektiv och utreda ansökningarna utifrån det faktum att ett tänkt adoptivbarn har rätt till en trygg familj och att det inte är en rättighet att få adoptera. Då det är en nämnd som slutligen fattar besluten, skulle det varit intressant med fortsatt forskning som studerar nämndemännens beslut och syn på medgivandeutredningarna. Vidare forskning skulle även kunna vara att undersöka hur handläggare ser på att framställa en nationell framtagen arbetsmetod.

8. Referenslista

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter. (2011). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Göran, Ahrne & Peter, Svensson. (Red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Egypten: Liber, s. 10-18.
- Allwood, Carl Martin & Erikson, Martin G. (2010). *Grundläggande vetenskapsteori för psykologi och andra beteendevetenskaper*. Malmö: Studentlitteratur.
- Australian Intercountry Adoption Network, (2014). <http://www.aican.org/statistics.php> (hämtad 2014-11-28).
- Boolsen, Merete Watt. (2007). *Kvalitativa analyser*. Kristianstad: Gleerups.
- Bryman, Alan. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder.2*. Stockholm: Liber.
- Cantwell, Nigel (2011). *ADOPTION AND CHILDREN: A HUMAN RIGHTS PERSPECTIVE*. *Commissioner for Human Rights*. (hämtad 2014-11-27).
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1780157&Site=CommDH&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>). (hämtad 2014-11-26).
- Cohen, Louis. Manion, Lawrence & Morrison, Keith (2011). *Research methods in education*. Storbritannien: Routledge.
- Crea, Thomas. Barth, Richard. Chintapalli, Laura. & Buchanan, Rachel. (2009). Structured Home Study Evaluations: Perceived Benefits of SAFE Versus Conventional Home Studies, *Adoption Quarterly*, 12:2 78-99.
- Crea, Thomas. Barth, Richard. & Chintapalli, Laura. (2007). Home Study Methods for Evaluating Prospective Resource Families: History, Current challenges, and promising approaches, *Child Welfare League of America*. VOL. 86, #2. 141-159.
- Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran. (2011). Intervjuer. I Göran, Ahrne & Peter, Svensson. (Red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Egypten: Liber, s. 36-57.
- Evans, Tony (2011). Professionals, managers and discretion: Critiquing street-level bureaucracy. *British Journal of social work*, nr 41, s. 368-386.

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Evans, Tony & Harris, John (2004). Street-level bureaucracy, social work and the (Exaggerated) death of discretion . *British Journal of social work*, nr 34, s. 871-895.

Jonsson-Malm, Carolina (2011) *Att plantera ett barn*. Diss., Lunds universitet.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Ungern: Studentlitteratur.

Kwok, Siu-Ming & Dora, M. Y. Tam. (2010). Rethinking the Role of Municipal Governments on Redistribution in Ontario, Canada. *Journal of Policy Practice*. VOL. 9 Issue 2. 69-79.

Lindgren, Cecilia. (2011). Barnets väl-samhällets ansvar: Utredning av blivande adoptivföräldrar 1955-2008 I: Helena, Bergman. Maria, Eriksson. & Roger, Klinth. (Red.) *Föräldraskapets politik*. Stockholm: Dialogos förlag.

Lindgren, Cecilia (2006) *En riktig familj: Adoption, föräldraskap och barnets bästa 1917-1975*. Diss., Linköpings universitet.

McRoy, Ruth. & Griffin, Amy. (2012). Transracial Adoption Policies and Practices: The US Experience. *ADOPTION & Fostering*. VOL. 36 NUMBERS 3 & 4. 37-49.

MIA (2013). Årsredovisning. <http://www.mia.eu/Documents/OmMia/MIAarsred.pdf> (hämtad 2014-12-02).

MIA (2014). Kort om 1993 års Haagkonvention. <http://www.mia.eu/sv/Publikationer/MIA-Info/MIA-Info-2014---1/Kort-om-Haagkonvention/> (hämtad 2014-11-25).

MIA (2014). <http://www.mia.eu/sv/Om-Mia/> (hämtad 2014-12-09).

Rennstam, Jens & Wästerfors, David. (2011) Att analysera kvalitativt material. I Arhne, Göran & Svensson, Peter. (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Egypten: Liber, s. 194-210.

Socialstyrelsen. (2014). *Adoption – handbok för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner*. Falun: Edta Bobergs.

SOSFS 2008:8. *Socialnämndens handläggning av ärenden om adoption*. Västerås: Socialstyrelsen.

SOU 2009:61. Adoptionsutredningen. *Modernare adoptionsregler: betänkande*. Stockholm: Fritze.

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Svensson, Kerstin. Johnsson, Eva & Laanemets, Leili. (2008). *Handlingsutrymme - Utmaningar i socialt arbete*. Finland: Natur och Kultur.

Sverne Arvill, Ebba. & Svensson, Agnetha. (2008). *Adoption*. Stockholm: Nordsteds Juridik AB.

Taylor, Steven J & Bogdan, Robert. (1998). *Introduction to qualitative research methods*. USA: John Wiley & Sons, Inc.

Thomassen, Magdalene. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: Introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerup.

Trost, Jan (2007). *Enkätboken*. Kina: Studentlitteratur.

Svensk författningssamling (SFS)

SFS 1949:381. *Föräldrabalken*.

SFS 1997:191 *Lag (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner*.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlagen*.

Bilagor

Bilaga 1

Intervjuguide

Presentation av oss

- Berätta lite om oss själva. Beskriv kortfattat vår studie och säg till informanten att vi kommer anonymisera texterna och att de har rätt att avsluta intervjun när de vill.
- Intervjuerna kommer att spelas in för att vi på bästa sätt ska kunna tillgodogöra oss informationen.

Är det något som känns oklart eller något du vill fråga innan vi fortsätter med intervjun?

Öppningsfrågor

1. Kan du berätta lite om dig själv, ålder, hur länge har du arbetat här, vad har du för utbildning och tidigare erfarenheter?
2. Kan du beskriva arbetsplatsen, antalet anställda, vilka är de huvudsakliga arbetsuppgifterna och hur många medgivandeutredningar görs i snitt?
3. Kan du beskriva hur ärendegången ser ut eller hur en medgivandeutredning utförs?

Frågor angående riktlinjer

1. Finns det några redskap, checklistor, styrdokument som ni utgår ifrån när en medgivandeutredning utförs? Kommer det från kommunen eller är det nationellt/internationellt?
2. Har ni möten där ni kan diskutera medgivandeutredningar? Informella möten?
3. Vilka lagar är viktiga för handläggningen av medgivandeutredningen?
4. Hur tas ett beslut och hur meddelas ett beslut? Är det en enskild handläggare som gör detta eller tas beslut gemensamt med andra?
5. Redovisas besluten för någon?
6. Görs det uppföljningar?
7. Hur lång tid tar det att utföra en medgivandeutredning?

Frågor kring grundläggande bedömningsområden

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

1. Vad är viktigt att få reda på när ett par inkommer med en ansökan?
2. Vad är det ni undersöker eller tittar på under medgivandeutredningens gång?
3. De uppgifter som framkommer under utredningen, verifieras detta på något vis och hur gör ni detta i så fall?
4. Handläggs alla medgivandeutredningarna på samma sätt eller kan det se olika ut beroende på hur den/de sökandes situation/familjetyp?
5. Finns det bedömningskriterier som har större betydelse än andra vid bedömningen av en medgivandeutredning?

Avslutning

1. Tror du att adoptionsärenden kommer att öka eller minska i framtiden?
2. Tror du att medgivandeutredningarna kommer vara mer eller mindre omfattande i framtiden?
3. Har du något att tillägga om medgivandeutredningar/adoptioner som vi inte har fått med?

Tacka handläggarens medverkan.

Bilaga 2

Informationsbrev

Information och förfrågan om medverkan i vår intervjustudie om handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption.

Efter samtal med dig, sänder vi detta informationsbrev för att förtydliga vår studie.

Vi är två socionomstudenter vid Linnéuniversitetet i Växjö som ska genomföra vårt examensarbete under HT 2014. Studiens syfte är att få en fördjupad förståelse för handläggares arbete med bedömningar i medgivandeutredningar vid adoption. Bakgrunden till studien är att utredning och handläggning är centrala delar av socionomers arbete och vi har hittat begränsat med tidigare forskning kring medgivandeutredningar och riktlinjer för hur de ska genomföras.

Vi har i vår studie för avsikt att genomföra 8-10 intervjuer med handläggare som arbetar med medgivandeutredningar i södra Sverige. Du tillfrågas härmed att delta i en intervjustudie som kommer att ske genom enskilda intervjuer. Intervjuerna kommer att ledas av oss och fokus kommer vara på hur handläggare arbetar med bedömningar i medgivandeutredningar. Intervjun beräknas ta 45-60 minuter och kommer spelas in för att vi ska kunna vara så närvarande som möjligt under intervjun och komma med relevanta följdfrågor. Perioden för intervjuerna kommer vara under december månad 2014. Datum, tidpunkt och plats för intervjuerna bestäms i samråd med dig. Ditt deltagande i studien är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering. Intervjumaterialet behandlas konfidentiellt vilket innebär att vi kommer att avidentifiera materialet och ingen enskild eller kommun kommer att kunna identifieras när resultatet presenteras.

Januari 2014 kommer studien presenteras i sin helhet i form av vårt examensarbete och då kan även ni ta del av den. Vid frågor, tveka inte att ta kontakt med oss! Tack på förhand!

Vänliga hälsningar // Malin och Stefan

Malin Nyberg, malin.nyberg82@gmail.com, 0703-368984

Stefan Adolfsson, stefan.adolfsson@hotmail.com, 0708-932965

Handledare: Kerstin Arnesson, kerstin.arnesson@bth.se, 0455-38536